

Schriftelijke bijdrage van Koninklijke KPN N.V.
in de uniforme openbare voorbereidingsprocedure o.g.v. artikel 6b.1 Tw

n.a.v. het ontwerpbesluit van OPTA van **7 september 2009**

inzake de

Wholesale Pricecap IIa (WPC IIa)

Koninklijke KPN N.V.
J. Hoefsmit, Manager Pricing & Regulatory
Postbus 30.000
2500 GA Den Haag
joyce.hoefsmit@kpn.com

19 oktober 2009

Hierbij volgt de reactie van KPN op het ontwerpbesluit van OPTA d.d. 7 september 2009 inzake de WPC IIa.

Contactpersoon van KPN is:

Joyce Hoefsmid
Postbus 30000
2500 GA Den Haag
Tel. 070-44 66844
e-mail: joyce.hoefsmid@kpn.com

1 Inhoudsopgave

1	Inhoudsopgave	3
2	Algemene inleiding.....	4
2.1	Tariefzekerheid.....	5
3	Zienswijze per herberekeningsverzoek: Algemeen	6
3.1	Redelijk rendement.....	6
3.2	Toepassing leegloopregel.....	12
3.3	Aanpassing levensduur kopernet	15
3.4	Toerekening All-IP kosten	15
3.5	Index terreinen	16
3.6	Return on sales	18
4	Vaste telefonie	19
4.1	Poortkosten.....	19
4.2	Projectkosten lokale interconnectie	19
4.3	CPS mutatiedienst	19
4.4	WLR overstapdienst.....	20
5	Interconnecterende huurlijnen	21
5.1	Herallocatie VVE naar VVA	21
6	Collocatie.....	22
6.1	Lengte koppelkabels in pandige collocatie	22
6.2	Post onvoorzien/meerwerk	22
7	Zienswijze KPN op overige diensten.....	22
7.1	MDF Stroomverbruik - voorschottarief voor 2009 e.v.....	22
7.2	Ontmiddelingsvoorstellen	22
7.3	Ombouwkosten Local access	23
7.4	Overige ontbrekende diensten en errata	23
	Bijlage 1 Oxera rapporten	24
	Bijlage 2: Historie WACC en CCA in EDC	25
	Periode 1998-1999.....	25
	Periode 2000 tot 2003.....	27
	Periode WPC I.....	28
	Periode WPC II	29
	Bijlage 3: Index terreinen	30
	Bijlage 4: Notitie Prof.dr. Arnoud Boot	32
	Bijlage 5: Notitie Prof. Martin Cave	33
	Bijlage 6: Analistenrapporten	34
	Bijlage 7: Notitie Prof. Spronk en Dr. Hallerbach.....	35
	Bijlage 8: Beroepschrift Local Access.....	36

2 Algemene inleiding

Met enige verbazing heeft KPN kennisgenomen van het ontwerpbesluit WPC II ("het Ontwerpbesluit"). OPTA lijkt zich tot doel te hebben gesteld de tarieven drastisch te verlagen. Om dit te bereiken heeft OPTA KPN diverse herberekeningsverzoeken laten uitvoeren. Deze zijn vrijwel zonder uitzondering in strijd met fundamentele EDC beginselen, dan wel gebaseerd op onjuiste uitgangspunten. KPN heeft bij de beantwoording van de herberekeningsverzoeken voor een groot gedeelte haar visie ten aanzien van de onjuiste toepassing van de herberekeningen kenbaar gemaakt. In dit document wordt deze visie op een aantal plekken herhaald en aangevuld met een reactie op de onderbouwing van OPTA, nu deze door OPTA in het Ontwerpbesluit kenbaar is gemaakt.

Alvorens gedetailleerd op het Ontwerpbesluit te reageren, zal KPN in deze algemene inleiding ingaan op haar zienswijze ten aanzien van het overall besluit.

Los van de inhoudelijke onjuistheid van diverse punten van de beoordeling van OPTA, mist KPN in het Ontwerpbesluit vooral een samenhangende visie op tariefregulering van voornamelijk oude wholesale diensten en de innovatie die op dit moment gaande is in de markt. Zo legt OPTA bij MDF een tariefdaling op van rond de 25%, door een vorm van koperkorting toe te passen. Dit terwijl de MDF tarieven van KPN al tot de laagste van Europa behoren en in andere landen soms zelfs sprake is van een "belasting op koper" om de migratie naar NGN-netwerken op gang te krijgen. Desondanks is OPTA van mening dat de tarieven van KPN nog bijna EUR 2 per maand (iets minder dan 25%) moeten dalen. Op de vraag of deze daling van invloed is op de migratie van koper naar glas gaat OPTA – ten onrechte – in het geheel niet in.

Ook bij andere beoordelingspunten lijkt de teneur van het Ontwerpbesluit dat kosten van innovatie niet vergoed hoeven te worden. De belangrijkste motivatie die OPTA hiervoor aandraagt is dat de migratie naar nieuwe netwerken per definitie tot inefficiëntie leidt. Hierdoor mogen zowel de kosten van onderbezetting als gevolg van leegloop op het oude netwerk, als de kosten van onderbezetting als gevolg van "nog geen volloop" op het nieuwe netwerk niet worden meegenomen in de kostprijsberekening. Via welke weg KPN deze kosten dan wel zou moeten terugverdienen laat OPTA in het midden. OPTA heeft echter nagelaten om deze aanname van inefficiëntie te onderzoeken. Daarnaast heeft OPTA zelfs in de eigen marktanalysebesluiten onderbouwd dat KPN in 2007 als efficiënte operator aangemerkt kan worden. Tot slot wil OPTA wel de baten van deze innovatie – behoud van hogere aantallen aansluitingen – ten goede laten komen aan de afnemers van KPN via lagere wholesale tarieven. Om dit te bereiken hanteert OPTA de meest vergaande uitleg van de leegloopregel.

De leegloopregel wordt door OPTA daarbij voor de verschillende diensten op zeer verschillende wijzen ingevuld. Deze uitwerkingen zijn arbitrair en inconsistent en wekken bovendien de schijn van doelredenering. Een goed voorbeeld hiervan is de invulling van de leegloopregel bij MDF. OPTA heeft hiervoor meerdere herberekeningen uitgevraagd en heeft uiteindelijk gekozen voor de invulling die tot de grootste tariefdaling leidt, door te veronderstellen dat alle aansluitingen die worden gerealiseerd op FttH van MDF afkomstig zijn. De aantallen op het nieuwe netwerk worden dus wel mee genomen, maar de kosten om dit nieuwe netwerk te realiseren mag niet in de kostprijs worden verwerkt. Bij voicemail daarentegen is een dergelijke invulling – kosten voor oud en nieuw delen door volumes op oud en nieuw- wel toegepast. In paragraaf 3.2 zal KPN haar zienswijze ten aanzien van de (invulling van de) leegloopregel nader toe lichten

Ook bij de bepaling van de hoogte van de WACC lijkt OPTA zich enkel te laten leiden door de lage tarieven die daarvan het gevolg zijn. Dit terwijl de hoogte van de WACC: 6,4% voor belasting in 2007 en 7,1% voor belasting in de jaren daarna ten opzichte van het Europese gemiddelde als zeer laag moet worden aangemerkt. Na belasting wordt het door OPTA vastgestelde redelijk rendement 4,8% (2007) respectievelijk 5,6% (2011). Om te kunnen bepalen of deze percentages redelijk zijn, dienen de percentages in het juiste perspectief te worden geplaatst. Het rendement op een tienjarige staatslening in het Eurogebied, veelal gebruikt om de risicovrije rentevoet in de markt te bepalen, kwam in juni 2007 op 4,66% uit¹. Het rendement na belasting van de Nederlandse Spoorwegen, een onderneming met een laag risicoprofiel, kwam in 2007 uit op 6,0%² en zou in de optiek van OPTA dus al beschouwd moeten worden als een onredelijk hoog rendement. Door de door NERA berekende reële WACC toe te passen, geeft OPTA impliciet het signaal af dat KPN een risicoprofiel heeft met een zeer laag risico.

De vraag die OPTA zich bovendien zou moeten stellen is welke effecten het Ontwerpbesluit heeft op de ontwikkeling van de markt. De invulling die OPTA kiest door toepassing van leegloopregel en vaststelling van een lage WACC, leidt geenszins tot een prikkel om te investeren in alternatieve infrastructuur en lijkt daarmee dan ook strijdig met de eigen marktbesluiten en de beleidsregels van de minister. In de Telecommunicatiewet is immers bepaald dat OPTA in de besluitvorming dient bij te dragen aan het bevorderen van infrastructuurconcurrentie (art. 1.3), "onder meer door efficiënte investeringen op het gebied van infrastructuur aan te moedigen en innovaties te steunen".

In de marktbesluiten motiveert OPTA de diverse keuzes binnen EDC op grond van de signaalwerking die van EDC uitgaat naar potentiële investeerders in alternatieve infrastructuur. Maar wat is de uitstraling van een leegloopregel waar wel de lusten van innovatie ten goede komen

¹ Website De Nederlandsche Bank, www.dnb.nl

² Jaarverslag Nederlandse Spoorwegen, te downloaden op www.ns.nl

aan wholesale afnemers, maar niet de lasten? Is het voor die afnemer dan überhaupt nog wel interessant om te investeren in infrastructuur? Welk signaal wil OPTA aan investeerders in alternatieve infrastructuur afgeven met een WACC na belasting van 4,8%?

2.1 Tariefzekerheid

KPN heeft in de aanloop naar het Ontwerpbesluit met diverse marktpartijen gesproken. In dat kader heeft KPN diverse malen aangegeven veel waarde te hechten aan tariefzekerheid voor de komende periode om zodoende alle aandacht te kunnen richten op de in het licht van de concurrentiesituatie in Nederland noodzakelijke netwerkvernieuwing.

Om die reden heeft KPN diverse marktpartijen een aantal arrangementen voorgelegd waarin de belangrijkste tarieven niet als gevolg van kostprijsstijgingen zouden verhogen, maar stabiel zouden blijven. Door nu in te zetten op forse tariefdalingen voor een aantal oude diensten kiest OPTA echter voor een onvermijdelijke juridische confrontatie met als gevolg een jarenlange onzekerheid over de uiteindelijk te gelden tarieven. KPN betreurt deze keuze omdat die een rem zet op innovatieve investeringen en niet in het belang is van de markt als geheel. Kennelijk vindt OPTA een sterke verlaging van tarieven van oude diensten belangrijker dan daadwerkelijke meerjarige tariefzekerheid.

3 Zienswijze per herberekeningsverzoek: Algemeen

3.1 Redelijk rendement

Gelijktijdig met het indienen van de WPC rapportage heeft KPN twee expert rapporten van Oxera ingediend. Eén rapport beargumenteert waarom een nominale WACC dient te worden toegepast bij het huidige EDC systeem. Het tweede rapport gaat in op de parameters van de WACC. Nadien (na de Industry Group bijeenkomst over de WACC) is nog een korte notitie geschreven door Oxera. Deze rapporten (als [Bijlage I](#) bij deze zienswijze opgenomen) liggen aan de basis van de door KPN gehanteerde WACC in de ingediende kostprijsrapportage.

3.1.1 Herberekeningsverzoek

OPTA heeft een (door consultant NERA, door OPTA ingeschakeld, berekende) WACC op reële grondslag opgelegd. Omdat KPN een nominaal kostensysteem hanteert heeft KPN in eerste instantie de CCA methodiek in het kostensysteem gewijzigd zodat een reëel kostensysteem ontstaat. Zo ontstond er weer consistentie tussen de gehanteerde WACC en het kostensysteem: beide op reële grondslag. In de reactie van 29 april 2009 op het herberekeningsverzoek heeft KPN hierover het volgende aangegeven:

Logischerwijs is een WPC-rapportage gebaseerd op een keuze uit:

- a) *toepassing van een nominale WACC op business plan cijfers en daaruit berekende kostprijzen op eveneens nominale basis;*
- b) *toepassing van een reële WACC op business plan cijfers en daaruit berekende kostprijzen op eveneens reële basis.*

De business plan cijfers en de daaruit berekende kostprijzen zoals die aan OPTA zijn gerapporteerd zijn op nominale basis. In het herberekeningsverzoek verzoekt OPTA om toepassing van een WACC-percentage dat blijkens het inmiddels ontvangen NERA-rapport overeenkomt met een reële WACC. Derhalve verzoekt OPTA blijkbaar om doorrekening van situatie b hierboven. Daartoe heeft KPN bepaalde delen van de kostenberekeningen moeten aanpassen ten opzichte van wat tot nu toe in de tabellen van de WPC aan OPTA is gerapporteerd. Deze samenhang is overigens al eerder door KPN in de rapportage vermeld, zie annex 6 van de EDC-rapportage van 18 december 2008.

Overigens is KPN verbaasd dat NERA haar rapportage heeft bijgesteld, en blijkbaar daartoe een verzoek van OPTA heeft ontvangen. Dit is voorzover KPN kan zien niet in de Industry Group aan de orde gekomen, terwijl daar recentelijk wel veel aandacht voor het onderwerp van de WACC was ingeruimd. De bijstelling van NERA heeft geleid tot een – in vergelijking tot de uitkomst waarmee OPTA dit onderwerp in de Industry Group heeft behandeld – aanzienlijk lagere WACC. In vergelijking met de WACC voor 2004, vastgesteld in WPC-I, is er sprake van een onrealistisch grote afstap.

Lit een benchmark onder kostenmodellen, die in andere landen worden gebruikt, blijkt dat gereguleerde partijen bij het berekenen van de kostprijzen een inflatiecompensatie mogen toepassen. Deze compensatie komt zoals hierboven al vermeld tot uitdrukking ofwel in de toepassing van een nominale WACC in combinatie met nominale kostenmodel ofwel in de toepassing van een reële WACC met een reëel kostenmodel. KPN heeft aangetoond (zie de rapporten van Oxera: "Compensation for inflation" d.d. 1 dec 2008 en "Consistency of KPN approach to calculating allowed revenues with the FCM principle" d.d. 20 mei 2009) dat het door KPN gehanteerde Current Cost Accounting model de afschrijvingen op nominale basis berekent, en dat derhalve een nominale Wacc gehanteerd dient te worden om compensatie voor inflatie te ontvangen.

OPTA heeft KPN in het herberekeningsverzoek dus verzocht de WPC kostprijzen te herberekenen op basis van de reële WACC die door NERA is bepaald. KPN heeft deze reële NERA-Wacc als volgt toegepast in het EDC systeem. De vermogenskosten zijn berekend met een reële Wacc van 6,4% in 2007 en 7,1% in 2011, conform het herberekeningsverzoek. Het gevolg hiervan is dat KPN in de hoogte van het bedrag aan vermogenskosten in de totale kostprijs geen compensatie voor inflatie meer zou ontvangen in de aldus berekende kostprijzen indien het bij deze doorrekening van de reële WACC in de vermogenskosten zou blijven.

De inflatie is 2,1% in 2007 en naar verwachting 2,0% in 2011 (verschil tussen de nominale en reële Wacc volgend uit de NERA rapporten). KPN heeft daarom vervolgens de gehanteerde CCA methode en berekeningen aangepast op een dusdanige wijze dat

Financial Capital Maintenance blijft behouden. De noodzaak voor een dergelijke aanpassing bij het gebruik van een reële WACC hebben wij in annex 6 (Actuele waarde methode) al opgenomen.³

Hieronder beschrijft KPN op meer gedetailleerde wijze hoe deze aanpassing is uitgevoerd.

De afschrijving op basis van de gehanteerde CCA-FCM methode bestaat uit:

- *HCA afschrijving*
- *Indexatie van afschrijving; indien een actief in waarde stijgt/daalt, dient ook de afschrijving naar rato te stijgen/dalen.*
- *Holding loss of gain; indien een actief in waarde stijgt/daalt, dient ook het nog af te schrijven deel (dat is de boekwaarde) naar rato te stijgen/dalen.*

Omdat KPN door toepassing van de reële WACC niet gecompenseerd zou worden voor inflatie, kan men stellen dat er een relatieve waardedaling plaatsvindt van het in de activa vastgelegde vermogen. Daarom is de holding loss of gain verhoogd met een bedrag (resp. de index met een percentage) dat overeenkomt met de inflatie. Dit kan het best verduidelijkt worden met een voorbeeld. Indien van een specifieke asset de index 3% daalt, en de inflatie is 2%, dan is de waardedaling van deze specifieke asset in nominale termen weliswaar 3%, maar in reële termen 5%. De holding loss in reële termen is daarom 5%. Bij de onderhavige herberekening heeft KPN de holding loss in reële termen berekend.

Met betrekking tot de toepassing van de WACC in de cashflowvensters en 'uitgestelde betaling' (hiermee wordt bedoeld de berekening van de IDR en het renterisico bij de dienst Customer Billing) geldt het volgende. De argumentatie van OPTA om toepassing van een reële WACC voor te schrijven is het feit dat KPN een Current Cost Accounting methode hanteert.⁴ Afgezien van het hiervoor gestelde, is deze argumentatie zeker (ook) niet van toepassing op het hanteren van de Wacc in cashflowvensters. Daarom heeft KPN bij toepassing van de WACC in de cashflowvensters (en berekening van IDR en customer billing) de NERA-nominale WACC gehanteerd.

OPTA heeft vervolgens een verzoek gedaan om de reële WACC toe te passen op het oorspronkelijke nominale kostensysteem. KPN heeft hieronder protest aan gehoor gegeven en heeft in haar antwoordbrief van 8 juli 2009 hier als volgt op gereageerd:

De uitkomsten van deze herberekening zijn gebaseerd op toepassing van de reële NERA Wacc (6,4% in 2007 en 7,1% in 2011) op de niet aangepaste, nominale CCA kosten uit Comonist. KPN doet deze berekening onder protest. Ten eerste omdat KPN geen inflatiecorrectie ontvangt voor investeringen die zij heeft gedaan. Ten tweede omdat KPN fundamenteel van mening verschilt over een aantal cruciale parameters in de bepaling van de WACC.

OPTA brengt hier de volgende argumenten tegenin:

- KPN ontvangt al een vergoeding voor specifieke inflatie via de CCA en hoeft daarom niet gecompenseerd te worden voor generieke inflatie.
- KPN krijgt op basis van een reële WACC al een redelijk rendement.
- OPTA erkent dat KPN niet (volledig) wordt gecompenseerd voor inflatie maar ziet desondanks geen reden om een nominale WACC te hanteren. OPTA verwijst daarbij naar de totstandkoming van EDC in 1998, waar KPN tegemoet gekomen zou zijn bij de keuze voor FCM.
- Daarnaast geeft OPTA aan dat bij de bepaling van de parameters van de WACC uitgegaan moet worden van voortschrijdende gemiddelden en niet van "spot" prijzen.

³ Wij verwijzen hiervoor ook naar het IRG rapport – Regulatory Accounting Principles of Implementation and Best Practice for WACC calculation (February 2007). The WACC may be measured either in nominal terms or in real terms. A nominal WACC is expressed in current terms, while a real WACC is expressed in constant terms. Hence, the real WACC shows the WACC excluding the impact of inflation. The WACC should be consistent with the choice of price base. Therefore if prices are regulated in real/nominal terms, the cost of capital should be expressed respectively in real/nominal terms.

⁴ Zie NERA rapport 'The cost of capital for KPN's wholesale activities', 16 december 2005, pg 54: 'We agree with KPN that investors' return should allow for inflation, and that what matters are real returns received by investors.'

- There are, however, two ways in which this can be achieved. Inflation is compensated for through annual indexation and applied to the assets on which a real return is allowed (our approach).
- The second approach is to wrap expectations of inflation into the nominal WACC calculation (KPN's suggestion). Here, however, the regulatory asset base (RAB) is not adjusted to allow for inflation because the necessary compensation is provided by the WACC calculation itself.

The typical UK approach (with the sole exception of Ofcom as mentioned by KPN) is for the RAB to be indexed by inflation and a real WACC to be used. This has one important advantage: under straight line depreciation the regulatory depreciation allowance is constant in real terms in each year that the asset remains within the asset base, i.e. today's customers and tomorrow's customers pay an equal amount for the asset. Wrapping inflation into the WACC, has, on the other hand, the advantage that the company's cash flows to remunerate its investors matches more closely consumers' cash flows to remunerate the company (assuming interest paid is based on a nominal basis with no indexation of the principal).'

Op deze argumenten zal KPN hieronder een voor een ingaan. Vervolgens zal KPN ingaan op de kritiekpunten die KPN en Oxera hebben ingediend en waar OPTA niet op heeft gereageerd.

Vergoeding voor specifieke inflatie in de CCA?

OPTA poogt hier een rookgordijn op te trekken door alleen naar de vermogenskosten te kijken. OPTA behoort naar alle vermogensgerelateerde vergoedingen te kijken dus ook naar holding gains/losses en naar afschrijvingen. Zoals KPN en Oxera in diverse rekenvoorbeelden hebben aangetoond is er geen compensatie voor inflatie opgenomen via de CCA methodiek. De rekenvoorbeelden zijn niet door OPTA weerlegd. Feitelijk geeft OPTA in randnummer 76 al min of meer toe dat KPN niet gecompenseerd wordt voor inflatie. OPTA probeert dat dan wel af te zwakken door tussen haakjes het woord "volledig" in de zin op te nemen. Ook door dit rookgordijn valt gemakkelijk heen te prikken. De rekenvoorbeelden geven aan dat er in het geheel geen compensatie voor inflatie voor de vermogenskosten, afschrijvingen en holding gains/losses plaatsvindt⁵, dus ook niet een klein beetje compensatie. Ook voor de meerjarenvensters geldt dat er geen inflatiecorrectie wordt meegenomen bij toepassing van een reële WACC.

Verder verwijst KPN naar een notitie van Prof.dr. Arnaud Boot die als Bijlage 4 bij deze zienswijze is opgenomen. In deze notitie stelt Prof.dr. Boot dat een inflatiecorrectie zonder meer onderdeel hoort uit te maken van de WACC.

Als OPTA bij haar standpunt blijft dat KPN (gedeeltelijke) compensatie voor generieke inflatie ontvangt, dan dient zij dit kwantitatief aan de hand van een rekenvoorbeeld aan te tonen. Omdat het hier om een puur rekenkundige kwestie gaat volstaat een kwalitatief antwoord niet.

De door OPTA opgelegde WACC is sowieso een redelijk rendement?

OPTA poneert hier enkel een stelling zonder nadere onderbouwing. Wanneer is een rendement redelijk? Oxera heeft de Wacc van KPN bepaald op een range van 10,3%-11,7% (zie de rapporten van Oxera, Bijlage I).

Voorts had OPTA de WACC die ze oplegt kunnen vergelijken met de WACC die analisten van investment banks⁶ voor KPN aanhouden. Deze staan voor de eerste helft van 2007 in onderstaande tabel:

Investment Bank	WACC (post tax)	WACC (pre tax)	Vermeld op pagina	Publication date
Citigroup	8,0%	10,7%	22	13-7-2007
Merill Lynch	8,0%	10,7%	35	4-6-2007
Lehman Brothers	8,0%	10,7%	9	4-5-2007
Morgan Stanley	7,6%	10,2%	13	15-6-2007
Deutsche Bank	7,5%	10,1%	81	29-01-2007
ABN	7,4%	9,9%	23	29-3-2007
JP Morgan	7,1%	9,5%	45	8-6-2007
SNS Securities	6,9%	9,3%	7	10-5-2007
Exane BNP Paribas	6,9%	9,3%	6	30-01-2007
Dresdner Kleinwort	6,9%	9,3%	17	18-1-2007
Credit Suisse	6,9%	9,2%	32	3-5-2007
> Average	7,4%	9,9%		

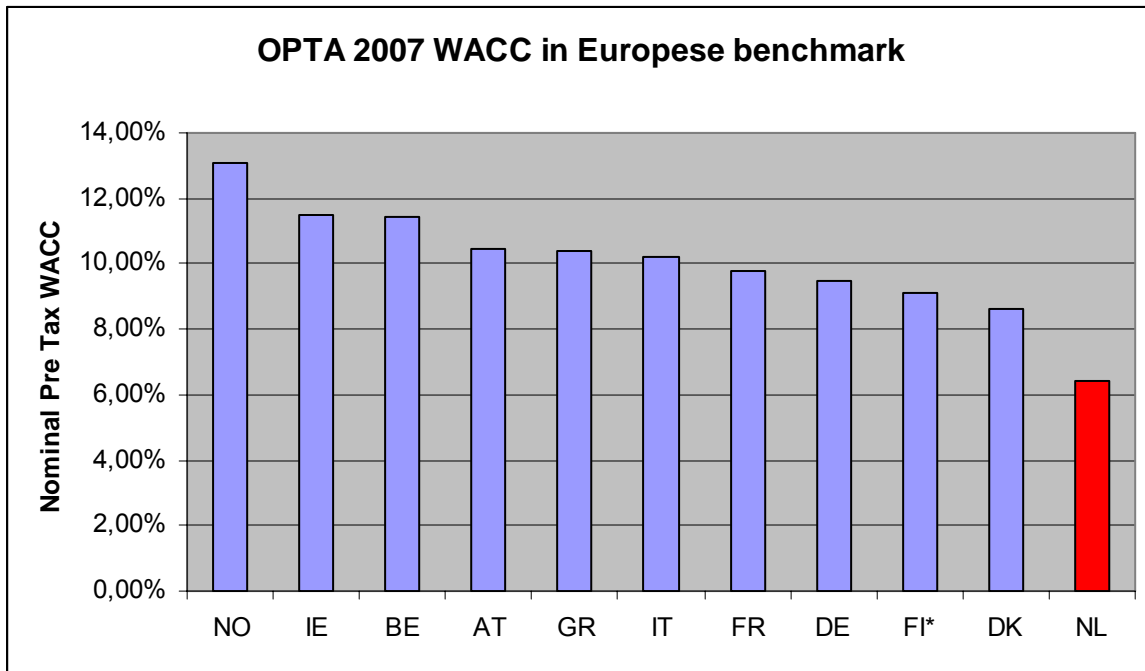
Tabel 1: WACC 2007 zoals ingeschat door analisten van investment banks

De gemiddelde pre tax WACC van investment banks ligt met 9,9% beduidend hoger dan de 6,4% die OPTA oplegt voor 2007. Daaruit blijkt dat op de kapitaalmarkt een aanzienlijk hogere WACC als redelijk rendement wordt gezien.

OPTA had daarnaast de door NERA berekende WACC kunnen vergelijken met de WACC die andere toezichthouders opleggen aan de incumbent. Als OPTA dat gedaan had, dan had zij opgemerkt dat de WACC van WPC-I al ruimschoots aan de onderkant van de Europese range lag. Nu daar voor 2007 nog eens ruim een procent vanaf gaat is Nederland een volledige "outlier" geworden in Europa.

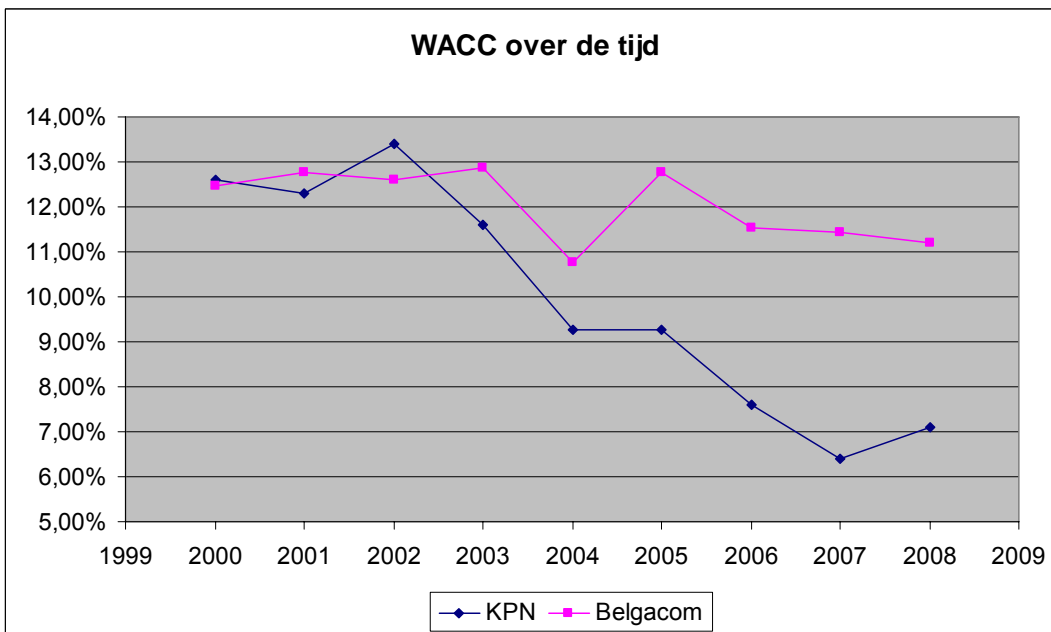
⁵ De Opex wordt in nominale termen één op één doorgezet naar de EDC kostprijzen.

⁶ Analisten rapporten zijn te vinden in bijlage 6

Figuur 1: Europese benchmark WACC (Cullen 2007, bij FI is het midden van de range genomen)

Ter vergelijking: De WACC van Belgacom zoals vastgesteld door de toezichthouder BIPT voor 2007⁷ bedroeg 11,44%, bijna het dubbele, terwijl rente, inflatie en belastingregime in België redelijk gelijkwaardig zijn aan Nederland. Opvallend is dat de KPN WACC sinds 2002 een continue sterke daling kent terwijl die van Belgacom min of meer constant blijft.

Figuur 2: vergelijking WACC KPN versus Belgacom over de tijd

Op grond van bovenstaande vergelijkingen zou OPTA tot de conclusie moeten komen dat de opgelegde WACC helemaal niet redelijk is maar juist veel te laag. OPTA dient bij de vaststelling van de WACC ook rekening te houden met de signaalwerking van EDC (en daarmee de WACC) naar alternatieve investeerders in infrastructuur. Het signaal dat de WACC in Nederland veel lager is dan in omliggende landen is een direct signaal aan investeerders om Nederlandse telecommunicatie infrastructuur te mijden. Het opleggen van een WACC van 6,4% resp. 7,1% is daarmee ook in strijd met het streven naar infrastructuurconcurrentie zoals door OPTA onderschreven in de marktbesluiten.

⁷ Zie Besluit van de Raad van het BIPT d.d. 23 januari 2008 "Betreffende de kapitaalkosten die moeten worden toegepast in de referentieaanbiedingen van Belgacom"

Wanneer tot slot uit de NERA WACC de post-tax WACC wordt afgeleid van 4,8%, dan komt men tot de conclusie dat het rendement dat door OPTA als redelijk wordt verondersteld, niet veel hoger ligt dan de rente op 10-jarige staatsobligaties. Hiermee is het toegestane rendement praktisch gelijk aan het risicovrije rendement.

KPN is al tegemoet gekomen door de keuze voor FCM en moet daarom rekenen met een reële WACC?

OPTA suggereert dat in 1998 een soort uitruil heeft plaatsgevonden waarbij OPTA tegen zijn zin FCM heeft geaccepteerd en ter compensatie een reële WACC is toegepast. Ten eerste is dit feit irrelevant, ten tweede is het een onjuiste dan wel onvolledige voorstelling van zaken in de beginperiode van EDC.

Irrelevant

De keuze voor FCM als invulling van CCA is door OPTA gemaakt en gemotiveerd in de marktbesluiten van 19 december 2008. De wijze van totstandkoming van EDC en de keuzes die daarin in 1998 op welke wijze dan ook gemaakt zijn, zijn niet meer relevant. OPTA geeft in haar marktbesluit de volgende motivatie voor FCM:

27. Bij FCM worden herwaarderingen via het resultaat en de kostprijzen geleid. Afwaarderingen leiden daarbij tot een extra kostenpost in het jaar van de afwaardering (en dus tot hogere kostprijzen) en opwaarderingen leiden tot een vrijval ten gunste van de kostprijzen in het jaar van de opwaardering (een winst of een korting op de kosten). Dit betekent dat over de levensduur van het actief gezien de investeringen precies worden terugverdiend; er is sprake van volledige kostendekking. Door de herwaarderingen wordt alleen het patroon van de afschrijvingen over de jaren heen aangepast.

28. Het nadeel van FCM is hiermee dat bij een herwaardering een eenmalige vertekening in de kostprijs in het jaar van de herwaardering optreedt. Hiertegenover staat het voordeel dat er voor bestaande en potentiële infrastructuurconcurrenten zekerheid bestaat dat investeringen terugverdiend kunnen worden, wat bij DCM niet het geval is. Het college hecht eraan dat investeringsprijken niet worden aangetast door deze met DCM samenhangende onzekerheid dat investeringen niet terugverdiend kunnen worden.

29. Op grond hiervan kiest het college ervoor om bij de toepassing van current costing de Financial capital maintenance methodiek te hanteren. Bij de beoordeling van de kosten toetst het college of de toepassing van current costing in overeenstemming is met de Principles of Implementation and Best Practice van de IRG over current costing.

(onderstreping toegevoegd door KPN)

OPTA heeft dus in haar huidige marktbesluiten derhalve niet gekozen voor FCM om "KPN tegemoet te komen", maar om zekerheid te bieden aan bestaande en potentiële infrastructuurconcurrenten, dat hun investeringen volledig kunnen worden terugverdiend. Tevens geeft OPTA hierbij aan, aan te willen sluiten bij de Best Practice van de IRG. Dit doet ze echter niet volledig aangezien zij op geen enkele wijze invulling geeft aan de IRG aanbeveling van 2007 voor de WACC⁸. In deze aanbeveling staat het volgende over de toepassing van de WACC:

The WACC may be measured either in nominal terms or in real terms. A nominal WACC is expressed in current terms, while a real WACC is expressed in constant terms. Hence, the real WACC shows the WACC excluding the impact of inflation. The WACC should be consistent with the choice of price base. Therefore if prices are regulated in real/nominal terms, the cost of capital should be expressed respectively in real/nominal terms.
(onderstreping toegevoegd door KPN)

De aanbeveling is zonder meer duidelijk: Bij een nominaal kostensysteem hoort een nominale WACC. Het EDC systeem van KPN is een nominaal kostensysteem, zoals KPN kwantitatief heeft aangetoond aan de hand van de rekenvoorbeelden en ook door OPTA in randnummer 34 van het Ontwerpbesluit wordt erkend. OPTA is in het Ontwerpbesluit ten onrechte afgeweken van de aanbeveling, en heeft bovendien nagelaten deze afwijking met draagkrachtige argumenten te onderbouwen. Daarnaast heeft KPN binnen de EU geen enkele vergelijkbare toepassing gevonden waarbij CCA met FCM met een reële WACC werd gehanteerd. Los van de argumentatie of in het verleden voor een onjuiste systematiek is gekozen, geven de aanbevelingen van 2007 weinig ruimte meer voor een dergelijke invulling van de WACC.

Onjuiste weergave van de gang van zaken bij aanvang van EDC

Niet alleen is de gang van zaken tijdens de eerste EDC rapportage irrelevant. OPTA geeft ook een onjuiste weergave van de gang van zaken destijds. In Bijlage 2 bij deze zienswijze geeft KPN een overzicht van de relevante feiten. Ten eerste heeft er destijds een openbare consultatie plaatsgevonden waarin alle keuzes binnen EDC zijn besproken. Op grond van die consultatie heeft OPTA de keuze voor FCM gemaakt. Ten tweede

⁸ IRG - regulatory accounting: Principles of Implementation and Best Practice for WACC calculation; February 2007

kan worden afgeleid, dat de WACC die OPTA destijds in 1998 heeft vastgesteld, een nominale WACC betreft. Kennelijk maakte OPTA toen dus wel in de onderbouwing een getalsmatige keuze voor een nominale WACC, maar werd dit verder niet noodzakelijk geacht om dit toe te lichten. Wel staat daarmee vast dat OPTA op een nominale WACC uitkwam. Ook het jaar daarna heeft OPTA een (getalsmatig gezien) nominale WACC vastgesteld. Bij de introductie van EDC was dus sprake van een combinatie van CCA+ FCM+ nominale WACC en daarmee een systeem dat tot volledige kostendeckking leidde. Pas in juni 2001 is voor het eerst door NERA : a) expliciet een methodisch onderscheid gemaakt tussen een nominale en een reële WACC; b) een reële WACC bepaald voor de jaren 2000 en 2001, welke voortkwam uit de WACC berekening voor de BULRIC methode voor bepaling van FTA. Dit lijkt echter niet een heel bewuste keuze geweest te zijn maar mogelijkerwijs gebaseerd op een verkeerde interpretatie van het EDC systeem door NERA. Hieruit kan dus nooit de rechtvaardiging worden afgeleid dat KPN tot in lengte van dagen, in strijd met zowel IRG/ERG aanbevelingen als de mening van terzake deskundigen zoals Prof.dr. Arnaud Boot⁹, een te lage WACC moet blijven hanteren. Bovendien heeft KPN in het verleden, ondanks dat ze akkoord was gegaan met de uitkomst, de onderbouwing van de WACC altijd bestreden.

Conclusie:

KPN is van mening dat OPTA ten onrechte een reële WACC van toepassing verklaard op de EDC systematiek. Toepassing van een reële WACC leidt ten onrechte niet tot kostendecking en is in strijd met de aanbevelingen van IRG 2007.

Voortschrijdende gemiddelden of "spot" prijzen?

OPTA en NERA maken zich bij de onderbouwing van de toepassing er gemakkelijk vanaf door te wijzen op consistentie met het verleden. Daarbij wordt de suggestie gewekt dat KPN in het verleden voordeel zou hebben gehad bij toepassing van het voortschrijdend gemiddelde. KPN wijst erop dat zij vanaf het begin van de vaststelling van de WACC al grote bezwaren heeft geuit tegen de manier van vaststellen van de WACC. Vast staat in ieder geval dat KPN ten onrechte een inflatiecorrectie is onthouden in alle WACC's vanaf 2000 omdat vanaf die datum een reële WACC is toegepast. Van enig "voordeel" die KPN in het verleden zou hebben gehad is dus sowieso geen sprake.

KPN is en blijft van mening dat er gewekt moet worden met de meest recente parameter waarden omdat die de beste basis vormen voor een onderbouwde schatting voor de toekomstige jaren. Een WACC is overigens per definitie een "forward looking" gegeven. Verder verwijst KPN naar de Oxera rapporten (zie [Bijlage 1](#)) waar de WACC parameter waarden uitgebreid toegelicht en onderbouwd worden.

Overige bezwaarpunten waar OPTA niet op ingaat

Een belangrijke parameter, waar OPTA niet op ingaat, is de grondslag voor de bepaling van de risicovrije rentevoet en dan met name of uitgegaan wordt van kortlopende staatsobligaties of langlopende staatsobligaties. KPN heeft zich altijd op het standpunt gesteld dat voor de keuze van de WACC uitgegaan moet worden van langlopende staatsobligaties. Oxera hanteert obligaties met een looptijd van 5 tot 7 jaar. OPTA en NERA sluiten aan bij de lengte van de reguleringsperiode, drie jaar dus. Ook hier verwijzen OPTA en NERA simpelweg naar het verleden.

KPN is van mening dat een langlopende staatslening (minimaal 5-7 jaar maar 10 jaar verdient voorkeur) een betere indicatie geeft voor de risicovrije rentevoet. Ten eerste is de afschrijftermijn van de belangrijkste netwerk activa tussen de vijf en vijftien jaar. KPN dient financiering te regelen voor de economische levensduur van die activa. Ook Spronk en Hallerbach¹⁰ zijn van mening dat er in de WACC uitgegaan moet worden van een rente met een langdurige looptijd, op basis van bijvoorbeeld een staatsobligatie met een looptijd van 10 jaar.

Daarnaast komen langlopende staatsleningen beter overeen met de lengte van de bedrijfsobligaties die KPN zelf uitgeeft ter financiering van de onderneming. Daardoor wordt de risicovrije rentevoet consistent met de bepaling van de "debt premium", die wel op basis van de uitstaande bedrijfsobligaties wordt bepaald. Gewogen naar uitstaand schuldbedrag bedraagt de gemiddelde looptijd van de KPN obligaties XXXXX jaar. Uit consistentie overwegingen zou dan gerekend moeten worden met 10 jaar staatsobligaties. Bij de WACC bepaling voor Belgacom gaat BIPT hier ook vanuit. BIPT rekent zelfs met 12 jaar, de waarde wordt verkregen door een lineaire interpolatie van 10- respectievelijk 20-jaars staatsobligaties. Het argument om 12 jaar te hanteren is dat dit overeen komt met de gemiddelde levensduur van de assets.

Voor een potentiële new entrant geldt dat – als deze eenmaal is ingestapt en dus investeringen heeft gedaan in telecom infrastructuur met vergelijkbare afschrijftermijnen zoals hierboven genoemd – hij na een periode van drie jaar (de reguleringsperiode) niet alsnog de mogelijkheid heeft om zonder kosten of risico's de financiering van de investeringen geheel opnieuw te doen, met andere woorden net te doen alsof hij niet al lopende financieringsverplichtingen heeft. Het is in algemene zin en op voorhand duurder en riskanter om een investering met een afschrijvingstermijn van bijvoorbeeld 12 jaar in totaal vier maal opnieuw te financieren (conform de lengte van de reguleringsperiode van drie jaar) dan in één keer voor de looptijd van 12 jaar.

⁹ Zie [bijlage 4](#)

¹⁰ Kanttekeningen bij de standpunten van OPTA inzake de "cost of capital" van KPN, Prof. Dr. J. Spronk en Dr. W.G. Hallerbach, 25 november 2003; zie [Bijlage 7](#).

3.2 Toepassing leegloopregel

Over het verschijnsel "leegloop" van oude netwerken is sinds de publicatie van de Ontwerp Marktanalysebesluiten van OPTA in de zomer van 2008 al een en ander betoogd door KPN en OPTA.

Alvorens een samenvatting te geven van KPN's eerdere argumenten wijst KPN op een notitie¹¹ van Prof. Martin Cave over toepassing van de leegloopregel door OPTA. Hij komt in zijn notitie tot de volgende conclusies:

It appears to me that OPTA's proposed method for setting the wholesale price of copper connections is subject to a number of objections:

- *it is implemented in a way which does not adequately produce what the regulator is seeking to capture;*
- *it appears to fail to recognize that stranding costs are not covered in the way it calculates the cost of capital; moreover, the costs are assigned in fact in a way which are likely to have adverse long term consequences for end users;*
- *its implementation seems calculated to lengthen the period and increase the costs of dual running of old and new networks, with its adverse effects on the economy.*

KPN concludeert dat de notitie van Prof. Martin Cave in essentie aansluit bij de zienswijze van KPN.

De volgende documenten zijn in dit verband verder relevant:

- De zienswijzen van KPN op de ontwerp marktanalysebesluiten van september 2008. Voorbeeld: Zienswijze KPN op Besluit huurlijnen, d.d. 8 september 2008.
- Expertverklaring van Prof Dr A.W.A Boot d.d. 27 november 2008
- Nota van Bevindingen van de definitieve Marktbesluiten van OPTA d.d. 19 december 2008.
- Bijlage B van het Beroepschrift van KPN tegen het ULL Besluit d.d. 25 mei 2009 (kenmerk AMCP 304600.10).
- Antwoord KPN op WPC-vragenbrief 1 d.d. 13 februari 2009
- Antwoord KPN op WPC-vragenbrief 2 d.d. 3 maart 2009
- Toelichtende brief KPN bij WPC-herberekening 2 d.d. 17 juni 2009
- Toelichtende brief KPN bij WPC-herberekening 2 d.d. 19 juni 2009
- Toelichtende brief KPN bij WPC-herberekening 3 d.d. 20 juli 2009
- Ontwerp Tarief Besluit WPC IIa d.d. 7 september 2009

KPN zal de kern van een en ander wat betoogd is hieronder samenvatten.

OPTA's motieven voor toepassen van de leegloopregel zijn ondeugdelijk

OPTA veronderstelt dat KPN's plannen tot netwerkvernieuwing een eigen, autonome keuze zijn. Dat is onjuist. Deze stelling komt waarschijnlijk voort uit het feit dat KPN in 2005 haar migratieplannen grootschalig heeft aangekondigd en daarmee de suggestie heeft gewekt dat hier sprake is van volledig nieuwe bedrijfsvoering. Deze plannen zijn echter het gevolg van technologische ontwikkelingen en marktomstandigheden. De plannen zijn dan ook niet nieuw ten op zichte van eerdere netwerkvernieuwingen, maar worden wel op een grotere schaal uitgevoerd en hebben daardoor meer impact. Deze netwerkvernieuwing vindt continu plaats voor (delen van) het netwerk. Bepalende externe factoren zijn:

- Het huidige netwerk biedt onvoldoende mogelijkheden op de markt te concurreren
- Apparatuur is niet meer leverbaar of te duur
- Onderhoud aan huidige platforms wordt te duur

Netwerkvernieuwing leidt tot een gewijzigde kostenstructuur. Hierbij dient onderscheid gemaakt te worden naar onvermijdbare en vermijdbare kosten. Hooguit vermijdbare kosten zouden voor rekening van KPN mogen komen. Ingeval er sprake is van vermijdbare kosten zou KPN immers niet voldoen aan efficiëntie-eisen die redelijkerwijs gesteld mogen worden.

OPTA veronderstelt bovendien dat het tijdelijk naast elkaar exploiteren van twee (delen van) netwerken per definitie inefficiënt is. Dit is echter onjuist, een tijdelijke "overlay" is immers onvermijdelijk en bovendien niet nieuw. Migraties naar nieuwe technologieën (bijvoorbeeld voor transmissie van PDH naar SDH) hebben in het verleden al vaker plaatsgevonden. Daarbij zijn altijd gedurende enige tijd oude en nieuwe technologieën naast elkaar gebruikt. De vraag is echter wanneer er sprake is van een inefficiënte overlay situatie. In het verleden is gebleken dat KPN op efficiënte wijze haar bedrijfsvoering uitvoert, waaruit de conclusie mag worden getrokken dat ook de migratie zo efficiënt als mogelijk verloopt. Zo is tijdens de beoordeling van WPC I bewezen dat KPN een efficiënte operator is.

¹¹ Zie Bijlage 5. Tevens is een CV van Prof. M. Cave in deze bijlage opgenomen.

De vraag die dan ook onderzocht zou moeten worden door OPTA is wanneer er sprake is van een inefficiënte migratie door toedoen van KPN. Alleen dan zouden de kosten voor dat betreffende gedeelte voor rekening van KPN moeten zijn. Een inefficiënte migratie wordt met het huidige ontwerpbesluit WPC-2a en de marktbesluiten met name door OPTA in de hand gewerkt door de kosten van het langer op oude spullen te blijven hangen niet te laten doorbelasten naar de veroorzakers en een migratiecompensatie niet toe te laten staan.

OPTA citeert in de Marktanalysebesluiten de ERG, die heeft gesteld dat "the costs of operating two access networks parallel for a long period of time can be highly inefficient. If the cost orientation applies to the regulated services the service takers and the end-users should not pay for this inefficiency." De ERG stelt dus niet dat een tijdelijke overlay inefficiënt is, maar dat dit onderzocht dient te worden. Omdat OPTA dit niet onderzocht heeft, handelt OPTA in strijd met dit uitgangspunt van de ERG. [onderstreping toegevoegd door KPN]

De leegloopregel ontmoedigt infrastructuur concurrentie

In de Telecommunicatiewet is bepaald dat OPTA in de besluitvorming dient bij te dragen aan het bevorderen van infrastructuurconcurrentie (art. 1.3), "onder meer door efficiënte investeringen op het gebied van infrastructuur aan te moedigen en innovaties te steunen".

Het is duidelijk dat door een verlaging van het MDF Access tarief met zo'n 25% absoluut niet wordt bijgedragen aan deze doelstelling. Deze verlaging wordt voornamelijk veroorzaakt door toepassen van de leegloopregel (waaronder het terugdraaien van de levensduurverkortung van het aansluitnet koper van 15 naar 20 jaar).

Gestelde regels arbitrair en in strijd met de gekozen systematiek

OPTA heeft gesteld dat de leegloop van het oude netwerk die het gevolg is van overstap van klanten naar het nieuwe netwerk, niet in de kostprijsberekening mag worden betrokken. In de praktijk is niet vast te stellen hoeveel klanten overstappen. Enerzijds is de uitstroom op het oude netwerk mede het gevolg van klanten die mobile-only worden, of klant worden bij een kabelbedrijf, anderzijds is de instroom van klanten op het nieuwe netwerk mede het gevolg van instroom vanaf de kabelbedrijven en mobile only. Het toewijzen van een deel van de lagere bezetting aan netwerkvernieuwing is daarmee per definitie arbitrair.

De uitwerking die OPTA in het Ontwerpbesluit aan de leegloopregel heeft gegeven wijst dit ook uit. OPTA kiest voor drie (groepen van) diensten geheel verschillende benaderingen. Deze zijn geheel arbitrair. Daarbij wekken ze, gezien het feit dat KPN in de loop van het proces verschillende varianten van invulling van de leegloopregel heeft doorgerekend, de schijn van het sturen naar een bepaalde uitkomst.

Voice (gespreksopbouw en -afgifte)

Voor gespreksafgifte heeft KPN er voor gekozen om de kostprijs voor afgifte op het traditionele netwerk en het nieuwe (VOIP) netwerk te middelen. OPTA constateert dat dit een juiste invulling van de leegloopregel is, waarbij de kosten van traditioneel en nieuw wordt gedeeld door de aantallen op traditionele en nieuwe voice. Hiermee ontstaat er een balans tussen het toerekenen van de kosten enerzijds en geen verstoring van de migratie anderzijds, omdat zowel kostentoe rekening als de aantallen "niet verloren"gaan. Deze gemiddelde kostprijs wordt de eerste jaren echter verhoogd door het feit dat de VOIP kostprijs door een lagere bezetting in de eerste jaren nog hoger is dan in latere jaren. OPTA heeft KPN, onder het mom van inefficiëntie, opgelegd om voor de berekening van de gemiddelde kostprijs van 2007 voor VOIP de kostprijs van 2011 te gebruiken. In 2011 is immers het VOIP netwerk beter bezet en wordt daarmee door OPTA als efficiënter beschouwd. Ook dat is een arbitraire beslissing.

Interconnect Leased Lines

De EDC kostprijzen nemen in de loop van de periode 2007-2011 toe doordat de volumes sneller dalen dan de kosten. OPTA heeft KPN opgelegd voor de berekening van de kostprijzen voor 2011 de kosten en volumes van 2007 te continueren. Die keuze van OPTA is in strijd met de opgelegde systematiek van kostenoriëntatie.

MDF Access

OPTA heeft KPN opgelegd om voor de berekening van de kostprijs voor 2011 het aantal aansluitingen op het FttH en FttC aansluitnetwerk op te tellen bij de aantallen aansluitingen op het koper aansluitnetwerk. Bovendien heeft OPTA opgelegd om de levensduur van het koperen aansluitnetwerk die gehanteerd wordt in de boekhouding, te wijzigen van 15 naar 20 jaar. Dat is arbitrair en in strijd met het uitgangspunt dat wordt aangesloten bij de boekhouding van KPN. In paragraaf 3.3. zal KPN op dit punt nader ingaan.

De leegloopregel is strijdig met kostenoriëntatie

Daar waar de tarieven voor wholesale toegangsdiensten op grond van de marktbesluiten van OPTA moeten voldoen aan het vereiste van kostenoriëntatie, heeft KPN niet alleen de plicht om kostengeoriënteerde tarieven te hanteren. Dat vereiste brengt ook mee dat KPN haar daadwerkelijke kosten dient te kunnen goedmaken. Uitzonderingen zijn dat de kosten niet nodeloos hoog zijn, dan wel dat er aanleiding is KPN te

laten bijdragen als zij daarvan profiteert. Die uitzonderingen zijn hier niet aan de orde. OPTA beroept zich in het Ontwerpbesluit dan ook niet op deze uitzonderingen.

OPTA stelt wel dat het risico op niet terugverdienen van de investeringen reeds in de Wacc zou zijn verdisconteerd. In de notitie van Prof. Dr. Arnoud Boot (zie [Bijlage 4](#)) wordt uitgelegd dat de risicopremie in de Wacc uitsluitend een vergoeding biedt voor het feit dat de werkelijke bezetting afwijkt van de verwachte bezetting. Indien de verwachte bezetting uitgaat van onderbezetting (van het netwerk of een deel van het netwerk) dan dient dit in de kostprijsberekening te worden meegenomen.

OPTA gaat tevens voorbij aan het feit dat de risicopremie in de Wacc een compensatie biedt aan de investeerder voor het feit dat het rendement kan fluctueren. Dat kan echter niet bij de gereguleerde wholesale-diensten; het rendement kan niet naar boven afwijken omdat het rendement gemaximeerd is. Tot slot merkt KPN op dat als het risico al in de WACC tot uitdrukking zou komen, dit effect zeker niet tot uitdrukking komt in de WACC die door OPTA wordt opgelegd, waarbij de parameters gebaseerd worden op resultaten uit het verleden.

De leegloopregel is strijdig met het uitgangspunt van consistentie

Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat consistentie een belangrijk uitgangspunt is bij de invulling van kostenoriëntatie.

KPN moet echter kostenreducties volledig doorberekenen in de kostprijzen, en mag dit niet corrigeren voor kostenstijgingen als gevolg van leegloop. Dit is niet consistent vanwege de samenhang tussen kostenreducties en kostenstijgingen. In het verleden zijn kostprijzen gedaald door een toenemende bezetting, nu stijgen ze door een afnemende bezetting.

Toepassing van de leegloopregel bij de ILL-diensten.

OPTA schrijft KPN voor om bij de berekening van de kostprijs voor 2011 uit te gaan van gelijkblijvende volumes en kosten.

KPN is het hiermee oneens. Wat betreft de volumes kan gesteld worden dat de aantallen van de verschillende diensten in het Business Plan van KPN bepaald zijn door een integrale analyse van de markt uit te voeren. De daling van de aantallen ILL hangt samen met veranderingen in de markt voor huurlijnen, en wordt deels gecompenseerd door toenemende volumes van andere diensten. Het kunstmatig teniet doen van de daling van de aantallen ILL, zou (in het kostenmodel) gepaard moeten gaan met een daling (of minder sterke stijging) van de aantallen van andere diensten. Daarnaast is KPN van mening dat de leegloop van het ILL netwerk voor het merendeel niet voortkomt uit een migratie naar nieuwe diensten van KPN. Daarom kan voor deze toepassing geen grondslag gevonden worden in de marktanalysebesluiten van OPTA. Deze zienswijze van KPN wordt ondersteund door een trendanalyse van de aantallen ontwikkelingen van smalband huurlijnen (zoals opgenomen in de brief van KPN met betrekking tot herberekening 3, d.d. 20 juli 2009). Hieruit blijkt dat de daling van het aantal smalband huurlijnen al jaren bezig is. Deze trend wordt veroorzaakt door een combinatie van marktontwikkelingen en concurrentiedruk. De in het Businessplan van KPN opgenomen daling past in deze trend, en wordt dus niet primair veroorzaakt door leegloop naar nieuwe netwerken.

Wat betreft de kosten is KPN van mening dat KPN bij gelijkblijvende aantallen hogere kosten moet maken als gevolg van het feit dat het netwerk al sterk verouderd is en dus veel extra onderhoud zal vergen, reserveonderdelen niet meer verkrijgbaar zijn waardoor delen van het netwerk zullen moeten worden vervangen door nieuwe apparatuur etc. OPTA heeft niet onderzocht of deze kosten gedekt kunnen worden door de (gelijkblijvende kosten) van 2007.

Naast hetgeen KPN al eerder heeft ingebracht tegen de leegloopregel met betrekking tot ILL is ook van belang dat KPN inmiddels na onderzoek heeft vastgesteld dat het VVIS netwerk in 2013 niet meer aan de vereiste kwaliteitseisen kan voldoen en in dat jaar zijn technisch end-of-life bereikt. Het technisch end-of-life jaar voor SDH is vastgesteld op 2015. Deze feiten zetten de door OPTA gestelde "vrijwilligheid" voor wat betreft de migratie naar nieuwe infrastructuur in een totaal ander daglicht. In het Ontwerpbesluit wordt daaraan ten onrechte volledig voorbij gegaan.

Toepassing van de leegloopregel bij MDF Access.

OPTA schrijft KPN voor bij de berekening van de kostprijs voor 2011 uit te gaan van de volumes op het koper aansluitnetwerk te vermeerderen met de aantallen op het glas aansluitnetwerk (FttC en FttH).

KPN is het hiermee oneens. KPN wijst er op (zie ook onze antwoorden op de vragenbrieven) dat de ontwikkeling van FttC en FttH volgens de verwachtingen van KPN leidt tot een groter behoud van het marktaandeel van KPN dan het geval zou zijn als enkel het huidige kopernetwerk in gebruik zou zijn. Het toenemende aantal klanten op FttC en FttH aansluitingen is slechts voor een beperkt deel afkomstig van koperaanluitingen van KPN. De wijze van invulling van de leegloopregel zoals OPTA deze nu vraagt, is dus strijdig met de desbetreffende passages uit het marktbesluiten. In haar brief van 19 juni 2009 behorende bij de tweede herberekening, heeft KPN een voorstel voor invulling van de leegloopregel gedaan waarbij een onderbouwde schatting wordt gedaan van het deel van de klanten dat overstapt van een koper naar een glasaansluiting. OPTA is op deze berekening ten onrechte niet verder ingegaan.

3.3 Aanpassing levensduur kopernet

OPTA heeft KPN opgelegd om de levensduur van het koperen aansluitnetwerk die gehanteerd wordt in de boekhouding, te wijzigen van 15 naar 20 jaar.

KPN is het hiermee oneens.

OPTA stelt zelf in Annex B bij de marktbesluiten dat de cijfers in de boekhouding van KPN het startpunt vormen voor de berekeningen in het EDC systeem. De reactie van OPTA in de Nota van Bevindingen bij de definitieve besluiten stelt dat bij het opstellen van de jaarrekening nu eenmaal wordt uitgegaan van andere uitgangspunten dan bij tariefbepaling. Dat moge zo zijn, maar indien OPTA zelf aangeeft dat de boekhouding van KPN het startpunt vormt, dan dient ze deze cijfers ook te hanteren.

Zoals ook in algemene zin bij behandeling van de leegloopregel is gesteld, is toepassing van deze aanpassing ook in strijd met het uitgangspunt van kostenoriëntatie. Afwijking van deze norm dient deugdelijk onderbouwd te worden, hetgeen OPTA nalaat. OPTA stelt alleen dat het aanpassen van de levensduur van 20 naar 15 jaar (hetgeen KPN in de boekhouding heeft gedaan vanaf 2008) er op wijst dat de betreffende asset "stranded" is. Volgens OPTA dienen deze extra kosten daarom behandeld te worden zoals de leegloopregel voorschrijft. Los van hetgeen KPN heeft gezegd over de leegloopregel, is KPN van mening dat niet gesteld kan worden dat het koper aansluitnetwerk als stranded asset beschouwd mag worden. Een groot deel van het netwerk zal nog lange tijd meegaan, daar wijst ook de gehanteerde termijn van 15 jaar op.

Overigens wijst KPN erop dat de door KPN in overleg met de accountant doorgevoerde levensduurverkortung fiscaal gevolgd wordt. OPTA heeft zich wellicht niet gerealiseerd dat een besluit bij KPN over een levensduurverkortung (zoals in het onderhavige geval van koper, een van de meest materiële vaste activa bij KPN) in de voorbereidingsfase ook wordt getoetst op de uitlegbaarheid en hardheid voor wat betreft de effecten die zo'n besluit kan hebben op de te betalen belasting aan de fiscus. Immers, indien een besluit tot levensduurverkortung op de juiste gronden is genomen leiden de daaruit voortkomende hogere afschrijvingen direct tot een lager niveau van de winst voor belasting, en hebben daarmee een verlagend effect op de aan de fiscus verschuldigde hoeveelheid vennootschapsbelasting.

Omdat de fiscus als toezichthouder een lagere belastingontvangst zeer kritisch bekijkt vraagt dit van KPN dat in de voorbereiding hier veel aandacht aan wordt besteed. Dat is dan ook voor deze levensduurverkortung gedaan. Dat de onderbouwing en toelichting van KPN's besluit voor de levensduurverkortung van koper van 20 naar 15 jaar van voldoende kwaliteit was, is uiteindelijk ook bevestigd in de zin dat de fiscus erin heeft toegestemd dat de hogere afschrijvingen mogen meetellen in de basis voor de berekening van de verschuldigde belastingen. Overigens kijkt de fiscus jaarlijks naar de wijze waarop KPN de belasting berekent, en als vast onderdeel daarbij verifieert zij daarbij ook de uitgangspunten voor de afschrijvingen, eveneens in relatie tot de resterende standtijd. Ook de accountant kijkt in kader van de analyse met betrekking tot mogelijke impairments naar de relatie tussen de hoogte van de boekwaarde, de resterende afschrijvingen en het toekomstig opbrengst-genererend vermogen van deze assets.

Daarmee kan de conclusie worden getrokken dat ook andere toezichthouders dan OPTA van tevoren zich uitgebreid hebben verdiept in het besluit van KPN met betrekking tot levensduurverkortung, en de onderliggende noodzaak. Net als deze partijen had ook OPTA kennis kunnen nemen van deze onderbouwingen en eenzelfde conclusie kunnen bereiken in de zin dat er voldoende reden was om het besluit van KPN als onvermijdbaar te beschouwen. Wat de fiscus overtuigt zou ook OPTA moeten overtuigen.

3.4 Toerekening All-IP kosten

Kosten van All IP betreffen kosten die KPN maakt voor nieuw te introduceren netwerktechnologieën waaronder naast IP ook bijvoorbeeld Ethernet, VDSL en de verdere verglazing van het netwerk van MDF-niveau naar de straatkabinetten. KPN heeft deze kosten met allocatiesleutels toegewezen aan alle netwerk bouwstenen, met uitzondering van de koperkabels. Dit is conform de methodiek die gehanteerd werd in WPC I.

OPTA legt KPN twee aanpassingen op:

- De kostprijs van voice, gespreksafgifte op het VOIP netwerk voor 2007 dient vervangen te worden door de kostprijs van 2011. De kostprijs van 2011 is lager dan de kostprijs voor 2007 door een betere bezetting. Hiermee wordt de resulterende gemiddelde kostprijs voor gespreksafgifte in 2007 dus ook lager.
- Er mogen in het geheel geen kosten met betrekking tot All IP worden toegewezen aan de ILL diensten. De kosten die in eerste instantie op basis van allocatiesleutels waren toegewezen, mogen ook niet worden toegewezen aan andere (wholesale-)diensten van KPN.

KPN kan zich niet met deze aanpassingen verenigen. Beide aanpassingen zijn strijdig met de norm van kostenoriëntatie. Het "fully allocated cost" principe wordt terzijde geschoven, zonder dat hiervoor zwaarwichtige redenen zoals bijvoorbeeld inefficiëntie aanwezig zijn. De aanpassingen zijn ook strijdig met het consistentie principe. KPN had de kosten van All IP op dezelfde wijze gealloceerd als in het WPC I proces. Deze allocatie is destijds door OPTA goedgekeurd.

De stelling van OPTA dat toewijzing van All IP kosten aan ILL diensten niet aan het principe van kostencausaliteit voldoet, valt te billijken. KPN had hiervoor gekozen omdat voor sommige kosten nu eenmaal geen eenduidige sleutels beschikbaar zijn. Indien deze kosten dan worden versleuteld over verschillende bouwstenen in het netwerk (zoals bv transmissie SDH), komen deze kosten ook deels terecht in de kosten van de 'oude' diensten. Vanwege het gesloten systeem had het niet mogen toewijzen van de kosten aan de ILL diensten er echter in alle gevallen toe moeten leiden dat deze kosten, via een andere toewijzing aan de bouwstenen, aan andere diensten werden toegewezen. De onderbouwing van OPTA dat deze kosten echter toegewezen moeten worden aan een dienst, die nog niet bestaat, waardoor het kosten van onderbezetting betreft die voor kosten van KPN zijn, lijkt wel erg ver gezocht en is tevens inconsistent met WPC I.

Het feit dat de kostprijs van een nieuwe dienst, zoals gespreksafgifte op het VOIP netwerk, in de eerste jaren hoger is dan in latere jaren, is een normaal verschijnsel. In de levenscyclus van een dienst wordt de kostprijs in de eerste jaren vrijwel altijd lager omdat investeringen en kosten meer in evenwicht komen met de afgenomen volumes. OPTA betoogt dat kosten van All IP (randnr 1007 van Ontwerpbesluit) alleen aan een dienst mogen toegewezen indien deze gebruik ervan maken. Dat is het geval bij VOIP gespreksafgifte. Vervolgens stelt OPTA dat eventuele leegstand of onderbezetting van de All IP infrastructuur niet in de kostprijs verwerkt mag worden. Dit is een oneigenlijk argument. OPTA kan zich hierbij in ieder geval niet beroepen op de leegloopregel, want die is van toepassing op de traditionele diensten op het oude netwerk.

Indien OPTA zowel bij de berekening van de kostprijzen volumes op het oude netwerk wil verhogen aan het eind van de reguleringsperiode, als ook volumes van nieuwe diensten aan het begin van de reguleringsperiode, wordt KPN van twee kanten benadeeld. Dit is een ontoelaatbare ingreep waarvoor naar de mening van KPN geen enkele rechtvaardiging bestaat.

Ook in dit geval wijst KPN op de vastgestelde technische end-of-life van de VVIS en SDH platforms. KPN kan niet begrijpen dat OPTA het niet toestaat dat KPN ontwikkelkosten voor nieuwe netwerken aan ILL toewijst terwijl het platform bij wijze van spreken op instorten staat. De stelling van OPTA dat er geen causaal verband is tussen de All-IP kosten en de ILL dienstverlening is in dit verband onbegrijpelijk. Kennelijk gaat OPTA er vanuit dat netwerken het eeuwige leven hebben, dat apparatuur nooit stuk gaat en als apparatuur dan kapot gaat en vervangende onderdelen niet verkrijgbaar zijn dat KPN gewoon naar de winkel kan stappen om een nieuw netwerk te kopen dat dan onmiddellijk operationeel is.

3.5 Index terreinen

KPN heeft in de rapportage de indexen voor terreinen gewijzigd naar aanleiding van een geconstateerde feitelijke waardeinstijging van deze terreinen. Hoewel in de rapportage een indexverhoging van 2005 naar 2006 is opgenomen heeft KPN later in antwoorden op vragenbrief 2 een onderbouwing gegeven van het verwachte verloop van de index voor terreinen op basis van de residuele waardemethode. Deze index staat in Bijlage 3 nader toegelicht.

Laatste herberekeningsverzoek

OPTA heeft in het laatste herberekeningsverzoek KPN verzocht om een holding gain op zodanige wijze toe te wijzen dat de holding gain de extra vermogenskosten exact compenseert. KPN heeft hier onder protest gehoor aan gegeven en in de oplevering van 20 juli 2009 als volgt op gereageerd:

KPN heeft de index uit de oorspronkelijke rapportage gehanteerd, maar hierbij het niveau van 2005 (XXXX) ook voor de jaren 2006 en daarna toegepast. Ontwikkeling van een nieuwe index die én kan steunen op een redelijke onderbouwing, én leidt tot dezelfde uitkomsten als bij de hiervoor genoemde index, is lastig, zo niet onmogelijk.

Om snel aan de vraag van OPTA te voldoen heeft KPN de verhoging van de index buiten het model gehouden. Feitelijk heeft KPN de extra vermogenskosten, die ontstonden door de boekwaardeinstijging van terreinen, buiten het model om gesaldeerd met een deel van de holding gain die ontstond door genoemde indexstijging. KPN heeft daarmee voldaan aan het herberekeningsverzoek van OPTA. Verder wijst KPN erop dat zij er vanuit gaat dat de saldering van de extra vermogenskosten met de holding gain virtueel plaats heeft gevonden vanaf het begin van EDC in 1998. Dit betekent in de praktijk dat daarmee eind 2011 de cumulatieve holding gains nagenoeg gelijk zijn aan de totale boekwaardeinstijging. Vanaf 2011 kan KPN daardoor uitgaan van de verhoogde index voor terreinen zonder noemenswaardige aftrek van holding gains. In onderstaande tabellen staan voor de diverse relevante periodes de holding gains en extra vermogenskosten weergegeven:

Oorspronkelijk KPN voorstel

Periode	Holdin gain	Extra vermogenskosten in EDC
1989-1997		
1997-2008		
2009-2011		

Opta Herberekening

Periode	Holdin gain	Extra vermogenskosten in EDC
1989-1997		
1997-2008		
2009-2011		
Restant na 2011		

Tabel 2: Holding gain en extra vermogenskosten per periode (mln EUR)

Als de OPTA herberekening virtueel gevolgd wordt vanaf het begin van EDC dan resteert er EUR XXXXX miljoen aan holding gain voor de perioden na 2011.

KPN is het echter oneens met de berekeningswijze van OPTA. De holding gain die in de periode valt van 1989 tot 1997 lijkt onredelijk. Er moet echter wel in ogenschouw worden genomen dat er door de indexdaling op centrales een holding loss in die periode viel van ruim EUR XXXXX mln waar KPN ook nooit iets van heeft teruggezien in de EDC kostprijzen.

Reactie op overige beweringen in het ontwerpbesluit

OPTA heeft ernstige twijfel bij de taxaties

KPN wijst erop dat de taxaties door de accountant gecontroleerd zijn. De beperking van de accountant had dan ook geen betrekking op de deugdelijkheid van de uitgevoerde taxaties, maar had uitsluitend betrekking op de aanvaardbaarheid van de indexstijging van 2005 naar 2006 binnen EDC.

Dat er bij een taxatie aannames gemaakt worden over mogelijke nieuwe bestemmingen van panden en/of terreinen mag ook niet als een verrassing komen. Een taxatie is per definitie een schatting van de taxateur over de verwachte verkoopwaarde waar schattingen nu eenmaal onvermijdelijk zijn.

Technologie afhankelijke index

OPTA wijst de door KPN opgevoerde index af omdat die niet technologieafhankelijk zou zijn. Volgens OPTA moet KPN kijken naar de waarde van het onroerend goed met dezelfde functie als het huidige actief. Dat heeft KPN gedaan. KPN heeft gesteld dat – als zij tegen de marktprijzen van 2006 – de terreinen opnieuw zou moeten aanschaffen, dat zij dan de marktwaarde moet betalen aan de eigenaren van het stuk (braakliggend) terrein¹² waarop de betreffende centrale gebouwd moet worden. KPN moet dan de marktwaarde vergoeden en die is nu eenmaal gelijk aan de taxatiewaarde van de terreinen. De verkoper hoeft immers niet aan KPN te verkopen terwijl KPN gezien de ligging van de kabels geen alternatief heeft dan het terrein in kwestie. Bij wijze van compromis heeft KPN een alternatief voorgesteld waarbij KPN minder m² inkoop omdat een deel van het huidige oppervlak van de terreinen verband houdt met telecomapparatuur die in het verleden veel omvangrijker was dan de huidige generatie apparatuur. KPN kan de opmerking van OPTA dan ook niet plaatsen.

Omvang van de indexverhoging

De indexverhoging is weliswaar verhoudingsgewijs hoog, zeker in relatie tot de oorspronkelijke index. Toch moet deze in perspectief worden geplaatst. Als gekeken wordt naar de indexstijging van de gebouwen zelf (grond plus bouwkundige werken) dan zien we een stijging van XXXXX%. Over de periode 1989 tot 2006 is dit voor onroerend goed niet exceptioneel, gezien het feit dat de NVM index in dezelfde periode met 225% gestegen is.

¹² Op de locatie van de huidige centrales wordt een braakliggend terrein verondersteld dat door een particuliere verkoper op de markt wordt gebracht.

mIn EUR
CCA Boekwaarde gebouwen
Waarde openingsbalans
Waardestijging

Tabel 3: indexstijging gebouw

Als de verhouding tussen marktwaarde en boekwaarde in 2006 vergeleken wordt dan komt daar het volgende beeld uit:

mIn EUR
CCA Boekwaarde gebouwen
HCA Boekwaarde gebouwen
Waardestijging

Dit lijkt een fors verschil. In het jaarverslag van de NS staan ook boekwaarde en marktwaarde van het vastgoed van de NS weergegeven. Ook daar zit een fors verschil in boekwaarde en marktwaarde. De NS geeft aan dat de boekwaarde in 2008 rond de EUR 300 miljoen bedraagt en de reële waarde van deze objecten getaxeerd wordt op ongeveer 0,6 miljard, een verdubbeling dus. De waardestijging ten opzichte van de boekwaarde is bij KPN weliswaar hoger, maar zeker niet extreem te noemen. De waardestijging die KPN in herberekeningsverzoek 2 heeft voorgesteld laat de CCA boekwaarde van de gebouwen stijgen tot ongeveer twee keer de HCA boekwaarde, geheel in lijn met NS vastgoed.

Alternatieven voor de index terreinen

Subsidiair wijst KPN op de mogelijkheid om de residuele waardemethode toe te passen op enkel de NVM gegevens en de index voor bouwkundige werken. In dat geval dient er opnieuw gekeken te worden naar de grondquote omdat deze dan zeer cruciaal wordt voor het indexverloop over de tijd. Deze methode is dus minder nauwkeurig dan de methode waarbij aan een taxatie wordt geijkt maar KPN acht het niet onmogelijk om deze exercitie uit te voeren.

3.6 Return on sales

OPTA staat KPN niet toe een RoS als redelijk rendement voor de risico's samenhangend met arbeidsintensieve diensten in de kostprijzen te verwerken.

KPN is het hier op basis van de volgende gronden niet mee eens.

Er is geen sprake van dubbeltelling door het eveneens toepassen van een Wacc op de boekwaarde van kapitaalintensieve diensten. De theorie schrijft immers voor dat voor het bepalen van een redelijk rendement uitgegaan dient te worden van de marktwaarde. Omdat dit niet gebeurt (terwijl de kapitaalintensieve dienstverlening wel degelijk een onderliggende marktwaarde bevat) is bij toepassing van een ROS op kapitaalintensieve diensten geen sprake van een dubbeltelling.

Het CBB heeft toepassing van de ROS bij het bepalen van de retail-minus mbt het WLR besluit van OPTA (dd ...2005) goedgekeurd in haar Besluit van 12 september 2007 (LJN: BB3357). Het CBB stelt in randnummer 9.1.1:

"In haar grief 1.1 betoogt KPN in de eerste plaats dat OPTA methodologisch onjuist heeft gehandeld door de retail-minus te verhogen met een rendementsvergoeding. In zoverre is haar grief ongegrond. Een rendementsvergoeding kan bestaan uit diverse factoren, waartoe in ieder geval een vergoeding behoort voor de met de betreffende activiteiten genomen risico's. In een geval als het onderhavige – waarin een WLR-afnemer KPN bepaalde werkzaamheden uit handen neemt – hoeft KPN bepaalde retailactiviteiten niet te verrichten en loopt zij derhalve daarover ook geen risico. Kenmerkend voor de retail-minus methodiek is dat de met deze retailactiviteiten gemaakte kosten van de retailprijs worden afgetrokken en niet valt in te zien waarom bij het aldus bepalen van de minus de vergoeding voor de met die activiteiten genomen risico's buiten beschouwing zou dienen te blijven. OPTA heeft zich hiervan rekenschap gegeven, blijkens ook haar verweerschrift waarin zij – onder verwijzing naar het IRG-document – aangeeft dat de RoS is te beschouwen als een vergoeding voor genomen (financiële) risico's."

Op eenzelfde wijze kan beargumenteerd worden dat een ROS gehanteerd dient te worden als rendementsvergoeding voor de kapitaalintensieve wholesale diensten van KPN.

Daarnaast merkt KPN op dat, in tegenstelling tot wat OPTA zegt over consistentie in het Ontwerpbesluit (randnummer I40), OPTA in het verleden toepassen van de RDS wel degelijk heeft toegestaan bij o.a. NIT testen in 2003.

4 Vaste telefonie

4.1 Poortkosten

OPTA legt aan KPN de verplichting op om de kosten die samenhangen met telefoniepoorten te delen door het aantal aanwezige poorten. OPTA voert hier de volgende argumenten aan:

- Kosten van leegstand doorbelasten is strijdig met kostencausaliteit
- De leegloopregel

Wat betreft het eerste punt: Dit is uiteraard onjuist. De kosten van leegstand dienen binnen EDC altijd proportioneel worden toegewezen aan alle gebruikers van bezette poorten. Het overgrote deel van de poorten is door KPN zelf in gebruik dus KPN draagt al het merendeel van de kosten van de leegstand. Het voorstel van OPTA komt er op neer dat OPTA een bezettingsgraad voor poorten oplegt van 100% en dat de kosten van leegstand niet worden gedekt. OPTA suggereert daarmee dat een lagere bezettingsgraad dan 100% niet efficiënt is. In dat geval is een groot deel van de bedrijven in Nederland niet efficiënt omdat de gemiddelde bezettingsgraad in de Nederlandse industrie rond de 80% ligt. Daarnaast is een bezettingsgraad van 100% om theoretische redenen niet mogelijk omdat poorten nooit per stuk ingekocht worden maar per module van bijvoorbeeld 16 poorten. Hierdoor zijn er onvermijdelijke snijverliezen. KPN concludeert dat OPTA haar een evident onredelijke norm oplegt. OPTA heeft overigens geen enkel kenbaar onderzoek gedaan naar wat een efficiënte bezettingsgraad van poorten zou moeten zijn.

Wat betreft de opmerking van OPTA over leegloop: daarvan is geen sprake omdat al het interconnectieverkeer van zowel het oude als nieuwe netwerk over deze poorten gaat. Er is daarom geen sprake van leegloop als gevolg van migratie naar nieuwe infrastructuur. Als er al sprake is van leegloop dan is die veroorzaakt door migratie naar concurrenten of door bijvoorbeeld mobile-only.

4.2 Projectkosten lokale interconnectie

KPN moet de projectkosten die zij in het verleden gemaakt heeft voor lokale interconnectie verwijderen. KPN heeft dit onder protest doorgevoerd. KPN heeft geen dekking ontvangen voor die kosten. OPTA verwijst naar het EDC IV besluit van 24 juli 2003. KPN wijst erop dat OPTA dit besluit heeft ingetrokken. Bovendien is het argument onjuist dat KPN heeft geprofiteerd van een te hoge prognose van lokale interconnectiepunten in 2002. Voor zover KPN voordeel heeft gehad van een te hoge prognose van lokale interconnectiepunten in 2002 heeft KPN dit in het meerjarenvenster al gecorrigeerd. Verder verwijst KPN naar het beroepschrift dat KPN tegen het eerdere besluit Local access heeft ingebracht. Dit beroepschrift is als [Bijlage 8](#) toegevoegd.

4.3 CPS mutatiedienst

OPTA heeft de stelling dat KPN de CPS dienst inefficiënt heeft ingericht onvoldoende onderbouwd

OPTA constateert dat de gerealiseerde kosten in 2007 hoger zijn dan de door KPN in 2005 geprognosticeerde kosten voor 2007. Op basis van deze constatering concludeert zij dat KPN deze dienst inefficiënt heeft ingericht, zonder enig onderzoek te hebben gedaan naar de reden van het uitblijven van deze voorspelde kostenverlaging. Naast dat OPTA hiermee haar ingreep ondeugdelijk motiveert, gaat OPTA ook voorbij aan het feit dat KPN ten alle tijden in eerste instantie zelf de kosten moet dragen, en daarna nog maar moet zien of zij de investering terug verdient bij een de daadwerkelijke afname. KPN wordt hierdoor per definitie al gestimuleerd om efficiënter te worden, ook bij een dienst die zij niet ten behoeve van haar eigen retail klanten afneemt.

OPTA handelt in strijd met het marktanalysebesluit en veroorzaakt daarmee rechtsonzekerheid

In haar marktanalysebesluiten heeft OPTA vastgesteld hoe de tariefplafonds worden bepaald. Hierbij heeft OPTA vastgesteld dat de tarieven gebaseerd worden op de kostprijs van 2007, o.b.v. realisaties en voor 2011 o.b.v. prognoses. Daarnaast heeft OPTA geconstateerd dat KPN een efficiënte bedrijfsvoering voerde in 2007. Op basis van dit marktbesluit dienen dus de kosten voor 2007 gehanteerd te worden voor het berekenen van de kostprijs van 2007. Op het moment dat deze invulling OPTA echter niet goed uitkomt, wordt hiervan afgeweken. Hierdoor is bij de berekening geen enkele sprake meer van kostenoriëntatie en is de berekening in strijd met het marktanalyse besluit.

OPTA gaat vervolgens volledig voorbij aan het feit dat KPN onder het vorige WPC regime reeds gestraft is voor het niet realiseren van de verwachte besparingen, aangezien de destijds berekende kostprijzen lager waren dan de gerealiseerde kostprijzen. Hierdoor heeft KPN onder WPC I haar kosten al niet goed kunnen maken. KPN beseft dat dit nu eenmaal het effect is van meerjarige tariefregulering, net zoals tussentijdse

besparingen ook niet met de markt hoeven te worden verrekend. Bij de ingang van een nieuwe periode dient echter ook een consistent beleid te worden gevoerd. De onverwacht gerealiseerde besparingen leiden daarmee tot kostprijzdalingen en onverwacht niet gerealiseerde besparingen leiden tot kostprijsstijgingen. OPTA handelt hiermee in strijd met de marktanalysebesluiten, omdat de uitkomst op basis van kostenoriëntatie haar onvoldoende tevreden stelt.

Dit blijkt des te meer uit de verplichting om de kostprijs vervolgens constant te veronderstellen voor de toekomstige jaren, waarbij geen enkele relatie meer wordt gelegd naar kostenoriëntatie.

OPTA neemt niet alle informatie mee bij de conclusie t.a.v. het realiseren van de businesscase voor partijen

OPTA motiveert zijn drastische ingreep met het feit dat partijen bij een stijgend tarief voor CPS mutatie geen businesscase meer hebben. Hierbij neemt OPTA niet in ogenschouw dat Originating tarieven aanzienlijk dalen, waardoor de businesscase per saldo niet slechter wordt.

4.4 WLR overstapdienst

OPTA heeft de door het CBb voorgeschreven toets niet uitgevoerd

OPTA heeft nagelaten aan te tonen dat er bij causale toerekening geen markt zou zijn voor wholesale afnemers van telefonieaansluitingen (en verkeer, zie hieronder). Deze toets is voorgeschreven in de uitspraak van het CBb van 12 september 2007 (LJN: BB3357), zoals OPTA ook vermeldt in randnummer 165 van het Ontwerpbesluit.

De uit te voeren toets dient op grond van het Marktanalysebesluit Vaste Telefoonie 2008 naast de aansluiting ook het verkeer te omvatten

KPN wijst erop dat – wanneer OPTA bovengemelde toets uitvoert - het model dat OPTA hanteerde bij de toets in het Herzien Tariefbesluit WLR van 8 september 2008 (OPTA/AM/2008/201839) onder de nieuwe WPC niet meer voldoet.

Immers in het Marktanalysebesluit Vaste Telefoonie van 19 december 2008 (randnummers 296 Retail en 486 Wholesale) heeft OPTA bepaald dat de diensten (voor Wholesale: toegang tot de) aansluiting en verkeer (voor Wholesale: gespreksopbouw) beide deel uitmaken van dezelfde markt.

Het bovenstaande houdt naar de mening van KPN in dat de toets op de terugverdientijd (volgens OPTA: de ROS) op WLR ook de verkeersdienst gespreksopbouw moet omvatten. Immers zoals OPTA zelf aanvoert in zijn motivering van het samennemen van de markten voor aansluitingen en verkeer, zal de klant in veel gevallen de aansluiting en het verkeer samen afnemen – met de opkomst van VoIP diensten zelfs in toenemende mate. Ook de aanbieder zal in de visie van KPN zijn business case bouwen op de combinatie van aansluitingen en verkeer.

Om deze reden is ook de conclusie die OPTA trekt in randnummer 182 van het Ontwerpbesluit niet geldig. OPTA stelt daar dat een eindtarief van EUR 8,45 voor de WLR LC overstapdienst een level playing field en een gezonde business case voor WLR-afnemers in de weg zou staan. Wanneer in de berekening ook het verkeer wordt meegenomen, luidt deze conclusie in de mening van KPN tegengesteld.

Incrementele retailkosten

KPN is bovendien van mening dat als retailkosten slechts de incrementele retailkosten mogen worden opgenomen. Bij opnemen van de volledige retailkosten worden ook aanbieders in de markt gehouden die niet het voornemen hebben binnen afzienbare termijn over te stappen naar VoIP-diensten. Voor dergelijke partijen is de WLR-dienst naar de mening van KPN niet bedoeld. Uiteindelijk verdient infrastructuurconcurrentie de voorkeur.

Conclusie: KPN verwacht dat een correct uitgevoerde toets zal leiden tot de conclusie dat het niet noodzakelijk is om voor de WLR laagcapacitair overstapdienst proportionele toerekening van wholesalespecifieke kosten op te leggen.

Bij verlengen cash flow venster compenseren voor gedeelde inkomsten

Indien OPTA niettemin proportionele toerekening van WSK toepast en het cash flow venster verlengt, moet KPN worden gecompenseerd voor de in de periode 2007-2008 gedeelde inkomsten. In de begeleidende brief bij Herberekening 3 en 4 van 21 augustus 2009 van KPN aan OPTA merkt KPN hierover het volgende op:

“Het verzoek van OPTA om het cashflowvenster te verlengen is inconsistent met het verleden. Bij de vorige WPC is immers vastgelegd dat de projectkosten en de fictieve KPN migraties in een cashflowvenster van 3 jaar moesten worden geplaatst. Hiermee hadden de fictieve KPN migraties een grotere impact op de kostprijs per eenheid dan dat het geval zou zijn als op dat moment ook al voor een 5 jarig cashflowvenster zou zijn gekozen. Het uitbreiden van het cashflowvenster is derhalve inconsistent met het verleden en leidt tot niet - kostengeoriënteerd uitkomsten. Om te voorkomen dat KPN door de uitvoering van dit herberekeningsverzoek minder kosten kan goed

maken, dan oorspronkelijk is toegestaan, zou in het vijfjarige cashflowvenster een compensatie moeten worden opgenomen voor de gederfde inkomsten. Dit heeft KPN nu nog niet in de uitkomsten van het herberekeningsverzoek verwerkt, maar KPN vraagt DPTA om hier wel rekening mee te houden in de verdere voorbereiding van een tariefbesluit.”

5 Interconnecterende huurlijnen

5.1 Herallocatie VVE naar VVA

De WPC 2 kostprijberekening leidde voor de ILL diensten tot fors hogere VVE tarieven dan de actuele tarieven. DPTA heeft KPN opgedragen de VVE tarieven op hetzelfde, actuele niveau te houden, en de niet gedekte kosten toe te rekenen aan de periodieke kostprijzen.

Naar aanleiding van het herberekeningsverzoek heeft KPN er al op gewezen dat dit herberekeningsverzoek bij ILL feitelijk een verschuiving van VVE naar VVA tarief veroorzaakt die over een typische contractperiode van 3 jaar ongeveer neutraal uitpakt. De twee varianten geven vergelijkbare uitkomsten. KPN ziet derhalve de toegevoegde waarde van deze verzoeken voor de markt niet.

6 Collocatie

6.1 Lengte koppelkabels in pandige collocatie

OPTA heeft verzuimd aan te tonen dat er bij causale toerekening geen business case zou zijn voor de MDF-partijen. Deze toets is voorgeschreven in de CBB-uitspraak van 12 september 2007 (LJN: BB3357), zoals OPTA ook vermeldt in randnummer 165 van het Ontwerpbesluit.

KPN is van mening dat uit een dergelijke toets zou blijken dat er ook uitgaande van causale toerekening van de kosten een business case is voor de Wholesale MDF afnemers.

Er is dus geen reden om KPN proportionele toerekening op te leggen voor in pandige koppelkabels.

6.2 Post onvoorzien/meerwerk

In randnummers 198 en 199 van het Ontwerpbesluit stelt OPTA dat uit de afnemende groei van het aantal MDF-aansluitingen in de afgelopen jaren – en zelfs een mogelijke daling van het aantal MDF-aansluitingen in de komende jaren – volgt dat er minder meerwerk op additionele koppelkabels zal zijn. In absolute getallen kan dit volgens KPN het geval zijn. De conclusie die OPTA vervolgens trekt in randnummer 200 van het Ontwerpbesluit, namelijk dat er in het geheel geen meerwerk in de kostprijzen van additionele koppelkabels zou moeten worden opgenomen, is volgens KPN echter te kort door de bocht. Het meerwerk kan zijn afgenomen, maar is daarmee zonder nadere bewijsvoering niet a priori gelijk aan nul.

Een koppelkabel wordt in principe niet op voorraad besteld; daarvoor is de (eenmalige) uitgave te hoog. Als een MDF-partij op een bepaalde locatie een koppelkabel bestelt, is daar per definitie sprake van groei in MDF lijnen. Voor nieuwe MDF-aansluitingen is, rekening houdend met de stapgrootte tussen het aantal MDF-lijnen en het aantal daarvoor benodigde aantal koppelkabels, na een bepaald aantal lijnen altijd een koppelkabel nodig. Gebleken is dat in een bepaald percentage van de gevallen voor een additionele koppelkabel een extra kabelgoot en/of muurdoorgang nodig is. KPN is derhalve van mening dat OPTA een percentage meerwerk dient op te nemen in het tarief voor additionele in pandige koppelkabels.

7 Zienswijze KPN op overige diensten

(onderwerpen buiten de herberekeningsverzoeken)

7.1 MDF Stroomverbruik – voorschottarief voor 2009 e.v.

OPTA heeft verzuimd een voorschottarief voor MDF Stroomverbruik voor het jaar 2009 op te nemen in het Ontwerpbesluit. KPN heeft in Annex 15add van 17 februari 2009 een door de externe accountant gecontroleerde kostprijs ingediend ter hoogte van € 3,95 per MDF-lijn per jaar.

KPN verzoekt OPTA dit voorschot voor 2009 op te nemen in het definitieve Tariefbesluit WPC-2.

KPN stelt voor dit voorschot ook toe te passen voor de jaren 2010 en 2011.

7.2 Ontmiddelvingsvoorstellen.

KPN heeft in een aantal brieven voorstellen gedaan voor de ontmiddeling van Originating diensten, NLS diensten en ILL diensten. Zie o.a. de volgende brieven:

- Ontmiddeling NLSI d.d. 12 juni 2009 kenmerk WOPC/2009/027

- Ontmiddeling Originating d.d. 12 juni 2009 kenmerk WOPC/2009/028
- Geografische ontmiddeling ILL d.d. 6 juli 2009 kenmerk WOPC/2009/037

Tot nog toe heeft OPTA geen uitspraak gedaan over deze voorstellen. KPN verwacht dat in het definitieve tariefbesluit de ontmiddelde tariefplafonds zullen worden opgenomen.

7.3 *Ombouwkosten Local access.*

KPN heeft kostprijzen opgeleverd voor de ombouwkosten voor Local Access. Vreemd genoeg heeft KPN die ombouwkosten niet in de lijst met kostprijzen uit het Ontwerpbesluit aangetroffen. KPN gaat er vanuit dat OPTA deze ombouwkosten beoordeeld heeft en dat deze ook in het definitieve Tariefbesluit WPC-2 worden opgenomen.

7.4 *Overige ontbrekende diensten en errata*

In het Ontwerpbesluit WPC-2 ontbreekt een tarief voor de dienst 230V unmonitored supply. Dit tarief zou overigens gelijk moeten zijn aan dat voor 230V monitored supply.

Bij de MIP-diensten heeft KPN de volgende opmerkingen:

- MIP 15 bestaat alleen in de vorm MIP 15a, 15b, 15y en 15z. De dienst MIP 15 die apart genoemd wordt, bestaat niet;
- XIP 10, 11, 12, 13 en 14 moet zijn MIP 10, 11, 12, 13 en 14;
- XIP 17 moet zijn MIP 17;
- XIP 10 en 23 moet zijn MIP 10 en 23. Deze laatstgenoemde diensten zijn ten onrechte opgenomen onder de eenmalige diensten: MIP 10 en 23 zijn abonnementsdiensten.

Bijlage 1 Oxera rapporten

Deze rapporten en notitie worden als aparte bestanden meegestuurd.

Bijlage 2: Historie WACC en CCA in EDC

In deze bijlage staan een aantal relevante feiten met betrekking tot de door OPTA opgelegde WACC in EDC. Uit het overzicht volgt dat er nooit een bewuste keuze gemaakt is voor een reële WACC binnen EDC. De eerste twee jaren is er gerekend met een nominale WACC. Pas in 2001 is een reële WACC opgelegd (voor 2000 en 2001). Vanaf dat moment is er een reële WACC opgelegd.

Periode 1998-1999

In 1998 heeft OPTA in het kader van EDC een WACC berekening uitgevoerd. Deze kwam uit op 12,2%¹³. Dat dit een nominale WACC is blijkt uit de risicovrije rentevoet (Rf). Deze was vastgesteld op basis van het rendement op staatsleningen. In het besluit staat daarover in hoofdstuk 3:

De door de klankbordgroepleden gepresenteerde schattingen voor het rendement op staatsleningen met een korte looptijd variëren van 3,7% tot 4,1%. De schattingen voor staatsleningen met een looptijd van 3-8 jaar liepen uiteen van 4,6% tot 5,3%. OPTA heeft deze waarnemingen met de helft van het gewicht laten meewegen.

Op grond hiervan heeft OPTA een risicovrije interestvoet vastgesteld van 4,3%.

Nergens blijkt dat dit reële rentevoeten zijn. Deze rentevoeten komen redelijk overeen met de rentevoeten uit die periode zoals bij het CBS en De Nederlandsche Bank opgevraagd kunnen worden.

Home | Thema's | Cijfers | Publicaties | Methoden | Informatie voor | OV

StatLine databank > Tabellen per thema > Selecteer gegevens > Toon gegevens

Tijdreeksen Financiële instellingen en markten; geld- en kapitaalmarkt

Tabeltoelichting Gewijzigd op 09 september 2003. Verschijningsfrequentie: stopgezet.

Onderwerpen	Aandelen en obligaties		
	Obligaties		
Perioden	Rendementen staatsleningen		
	2-3 jaar	3-4 jaar	3-5 jaar
1991	9,09	8,95	8,91
1992	8,51	8,25	8,22
1993	5,98	5,99	5,99
1994	5,85	6,25	6,32
1995	5,50	5,85	5,97
1996	4,19	4,66	4,84
1997	4,13	4,44	4,58
1998	3,97	4,11	4,16
1999	3,61	3,83	3,91
2000	4,99	5,06	5,12
2001	4,18	4,37	4,44
2002	3,93	4,14	4,23

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 2-9-2009

¹³ Besluit inzake het Embedded Direct Costs model van KPN en de daarop gebaseerde tarieven voor interconnectie- en bijzondere toegangsdiensten, juli 2008, kenmerk OPTA/MI/98/1537

KPN kan dan niet anders dan tot de conclusie komen dat OPTA beoogd heeft te komen tot een nominale WACC. Ook de latere bijstelling van de risicovrije rentevoet naar 3,9% verandert niets aan de conclusie van KPN dat de WACC in 1998 een nominale WACC was.

In 1999 is OPTA uitgegaan van CBS gegevens voor staatsleningen met een looptijd van 2-3 jaar. OPTA kwam op een Rf van 3,3%. Ook dat ligt in lijn met de CBS gegevens.

Obligaties, staatsleningen en banken, durations

Tabeltoelichting Gewijzigd op 13 januari 2004. Verschijningsfrequentie: stopgezet. pas g

Onderwerpen	Obligaties algemeen	Staatsleningen
Perioden	jaar	Staatsleningen vaste looptijd 3 - 5 jaar
1999 januari	.	3,50
1999 februari	.	3,59
1999 maart	.	3,49
1999 april	.	3,46
1999 mei	.	3,37
1999 juni	.	3,43
1999 juli	.	3,35
1999 augustus	.	3,26
1999 september	.	3,38
1999 oktober	.	3,57
1999 november	.	3,48
1999 december	.	3,40

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 16-10-2009

Ook hier kan de conclusie niet anders luiden dan dat OPTA beoogd had te komen tot en nominale WACC. Temeer daar de generieke inflatie in de periode 1998-1999 rond de 2% bedroeg.

Consumentenprijzen; inflatie vanaf 1963

Tabeltoelichting Gewijzigd op 08 oktober 2009. Verschijningsfrequentie: per maand. pa

Onderwerpen	Inflatie
Perioden	%
1998	2,0
1999	2,2

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen 16-10-2009

Conclusie: De door OPTA opgelegde WACC voor EDC in de periode 1998-1999 was een nominale WACC.

Periode 2000 tot 2003

Op 9 juli 2001 ontving KPN een rapport van NERA¹⁴ over de WACC die zou moeten gelden voor het door NERA opgestelde BULRIC model. Dit was een reële WACC. De risicovrije rentevoet was weliswaar bepaald aan de hand van rendementen op Nederlandse staatsleningen, maar daar werd het inflatiepercentage van afgetrokken, zoals te zien is in onderstaande tabel uit genoemd document.

Table 3.4
Risk-free Rate - Netherlands

Bond option	Issue date	Maturity	Coupon	3-month average
Dutch Government -				
	16/02/1999	15/02/2002	3	4.479
	18/02/1992	15/02/2002	8.25	4.468
Average Nominal				4.5%
Consensus Inflation				
- Euro Zone				2.0%
Real Risk Free				
Rate				2.5%

Op zich hoeft een reële WACC niet onjuist te zijn zolang als het BULRIC model een reëel kostenmodel is. KPN gaat er vanuit dat NERA beoogd heeft een BULRIC model te maken op reële grondslag, zodat toepassing van een reële WACC in dit geval gerechtvaardigd is.

Vervolgens ontving KPN in juli 2001 een tweede document¹⁵, wederom van NERA, waarin de WACC voor originating diensten werd bepaald. Hierbij werd uitgegaan van het eerder opgeleverde BULRIC WACC document, waarop een aantal wijzigingen zijn doorgevoerd. Deze wijzigingen hadden allemaal betrekking op de bèta, zoals uit de inleiding van het betreffende document blijkt:

NERA has previously estimated the WACC for KPN's call termination services. Therefore, in order to derive the cost of capital for originating services, the essential questions that need to be addressed are:

- What drives the demand for call origination as opposed to call termination?
- Would we expect any difference in the income elasticity of demand for these services?
- How can we estimate the resulting difference in beta?

We address each of these questions in turn below, before deriving our estimate of the WACC for call origination services.

(onderstreping door KPN toegevoegd)

NERA had dus, zonder nader onderzoek, verondersteld dat het EDC systeem een reëel kostensysteem is. Dit blijkt ook uit de risicovrije rentevoet die exact gelijk is aan die van de BULRIC WACC. Zie onderstaande tabel:

¹⁴ Estimating the cost of capital of telecommunications Interconnection services in holland; a final report for OPTA, prepared by NERA, June 2001, London

¹⁵ Estimating the weighted average cost of capital (WACC) for originating services. A report by NERA, June 2001.

Cost of Capital

Parameter	Eurozone Parameter Value 2001
Cost of Equity	
Nominal return on risk-free	4.40%
Expected inflation	2.00%
Real Risk-free rate	2.40%
ERP	6.00%
Asset beta	0.992
Debt	20%
Equity	80%
Equity beta	1.153
Post-tax return on equity	9.32%
Cost of Debt	
Debt premia (over riskfree)	2%
Cost of debt	4.40%
WACC	
Real post-tax WACC	8.3%
Effective tax rate	35%
Real Pre-Tax WACC	12.3%

In de jaren 2002 en 2003 heeft NERA iedere keer een update van bovengenoemde documenten verzorgd, iedere keer op basis van een reële WACC. Door de verhoogde bèta bleef de WACC, ondanks het ontbreken van een inflatiecomponent, in lijn met de nominale WACC van toezichhouders in andere Europese landen. De WACC van 2003 is tot en met april 2006 gehanteerd in de kostenallocatiesystemen.

Periode WPC I

Voor de WPC I periode is een WACC voor 2004 en voor de periode 2006-2008 vastgesteld. Omdat OPTA in de marktbesluiten van december 2005 geen onderscheid meer wenste te maken in een originating en terminating WACC was er geen sprake meer van een verhoogde bèta voor originating diensten. De WACC daalde daardoor snel via 9,3% in 2004 naar 7,6% in de periode 2006-2008. KPN heeft ook in de consultatie tijdens de WPC I haar bezwaren tegen de WACC kenbaar gemaakt. Eén van die bezwaren betrof het hanteren van een reële WACC. NERA heeft destijds gereageerd op het bezwaar van KPN door te stellen dat KPN via de CCA een inflatiecorrectie ontvangt. In het finale rapport van NERA¹⁶ staat daarover het volgende:

Comment from KPN: "KPN is of the opinion that it is not appropriate to use the real risk-free rate instead of the nominal risk-free rate in the WACC calculation, as the WACC will be applied to calculate future cost prices in which the price development is already included. As the outcomes of the cost price model are nominal, application of inflation correction would be incorrect and the cost of capital should be calculated with a nominal WACC instead."

¹⁶ The Cost of Capital for KPN's Wholesale Activities: A Final Report for OPTA: 16 december 2005

Our estimates of the risk-free rate are made in real terms as we estimate a real WACC. This is consistent with its application to CCA asset values. To use a nominal WACC would result in double counting of inflation in returns.

Kennelijk had NERA de indruk dat KPN al een correctie voor inflatie ontvangt via de CCA methodiek. Bovenstaande bewering van NERA kwam echter zonder adequaat onderzoek van de zijde van NERA.

Periode WPC II

In de huidige WPC laat NERA het in het midden of er een nominale dan wel reële WACC gehanteerd dient te worden. In het eindrapport¹⁷ over de WACC geeft NERA dan ook zowel een nominale als een reële WACC op, waarbij de nominale benadrukt wordt.

Table 3.1
NERA Final Estimate of KPN Cost of Capital
(31 December 2008 “Cut-Off” Date)

	2007	2009-11
Inflation	2.1%	2.0%
Cost of Equity		
Real risk-free rate	1.4%	1.8%
ERP	6.0%	6.1%
Asset beta	0.53	0.54
Financial Gearing (D/(D+E))	33.8%	37.6%
Equity beta	0.80	0.87
Real post-tax return on equity	6.2%	7.1%
Cost of Debt		
Nominal cost of debt	4.8%	5.2%
Real cost of debt ¹	2.6%	3.2%
WACC		
Corporate tax rate	25.5%	25.5%
Real post-tax WACC	4.8%	5.3%
Real pre-tax WACC	6.4%	7.1%
<i>Nominal post-tax WACC</i> ²	7.0%	7.4%
<i>Nominal pre-tax WACC</i> ³	8.6%	9.2%

Source: NERA analysis

Notes: (1),(2),(3) These nominal values are calculated from the relevant real values using the Fisher formula and the values for inflation.

Conclusie: NERA doet geen uitspraak over nominaal/reëel en is kennelijk van mening dat ze onvoldoende kennis van het EDC-CCA model van KPN heeft om een uitspraak te kunnen doen.

¹⁷ April 2009: The Cost of Capital for KPN's Wholesale Activities: A Final Report for OPTA

Bijlage 3: Index terreinen

De feitelijke indexreeks zoals ingediend en de indexreeks uit het herberekeningsverzoek

Met de voorgenomen verkoop en de taxaties heeft KPN nieuw zicht gekregen op de waardeontwikkeling van vooral de terreinen in 2006. Zoals in Annex 6 van de EDC/WPC rapportage is aangegeven is de waardestijging van het onroerend goed vrijwel volledig toe te schrijven aan terreinen en wordt gedreven door herontwikkelingswaarde van deze terreinen. De herontwikkelingswaarde van de grond wordt voornamelijk gedreven door de ontwikkelingen van de koopwoningmarkt. In onderstaande tabel staat de prijsontwikkeling van alle koopwoningen in Nederland sinds 1990 op basis van NVM verkoopgegevens:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
NVM index woningen	73,9	75,8	82,2	90,8	98,4	102,4	112,7	122,6	132,9	156,9	180,6	194	204	207,4	214,9	224	235,2

Deze index is van toepassing op woningen inclusief grond. Op grond van deze marktontwikkelingen op de onroerend goed markt kan een schatting gemaakt worden wat dit betekent voor de prijsontwikkeling van grond, met name de grond die beschikbaar komt bij leeghalen van de KPN terreinen. Hiervoor past KPN als waarderingmethode "residuele waardebeoordeling"¹⁸ toe. Deze methode wordt tegenwoordig door de meerderheid van grondeigenaren toegepast bij de waardebeoordeling van de (bouw)grond. De methode kan het beste gedemonstreerd worden aan de hand van een voorbeeld¹⁹:

Stel er wordt een nieuwbouwhuis in 1990 opgeleverd voor EUR 110.000 VON. De kosten bestonden voor EUR 100.000 uit bouwkosten (loon, materialen en winst voor de aannemer) en EUR 10.000 uit grond. Vijf jaar later wil een grondeigenaar in de buurt van dat huis soortgelijke huizen laten bouwen. De huizenprijzen zijn in die periode verdubbeld zodat het bestaande huis EUR 220.000 waard is. Dit zal ook de prijs worden van de nieuwbouwwoning. De bouwkosten zijn echter met 20% gestegen en bedragen dus EUR 120.000. De grondeigenaar zal in dit voorbeeld EUR 100.000 (het residu van marktprijs minus bouwkosten) voor de grond kunnen ontvangen. De grondprijs is in dit voorbeeld dus met een factor 10 gestegen.

Voor de residuele waardeontwikkeling van de KPN terreinen zijn de volgende gegevens noodzakelijk:

- De prijsindex van koopwoningen; hiervoor hanteert KPN de NVM index voor alle woningen.
- De prijsindex voor bouwkundige werken; hiervoor hanteert KPN de index die zij toepast op bouwkundige werken. Voor 2006 hanteert KPN een stijging van 3% (ten opzichte van 2005) op basis van externe gegevens van onder andere het CBS.

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Annex 6 Gebouwen																	

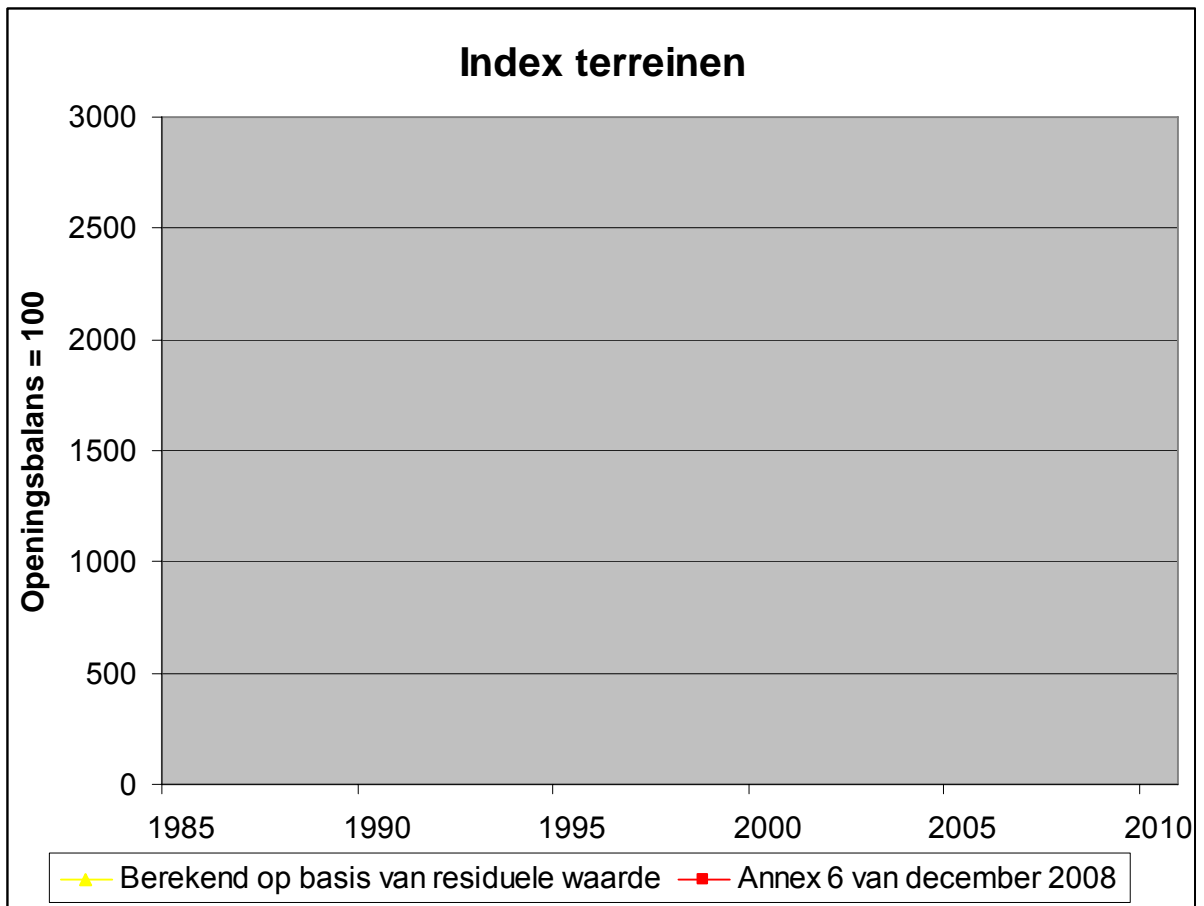
- Het percentage grond in de VON prijs (de grondquote) van typische woningen of kantoren die de plek hadden kunnen innemen van de KPN objecten, ten tijde van de aanschaf van het KPN object. KPN baseert dit op een externe bron²⁰ die de volgende schatting geeft voor de grondquote in 1985: 24% voor koopwoningen en 18% voor sociale huurwoningen. KPN hanteert een gewogen gemiddelde van 60% koopwoningen en 40% huurwoningen. De grondquote komt hiermee op 21,6%.
- De waarde van de grond in de openingsbalans op basis van herontwikkelingswaarde. Deze laat zich achteraf niet meer exact vaststellen daar KPN destijds geen uitgebreide taxatie op basis van herontwikkelingswaarde heeft laten vaststellen. KPN rekent deze waarde derhalve terug vanuit de taxatie van 2006 en komt uit op een waarde die een factor XXXXX hoger ligt dan de openingsbalans.
- Dit leidt tot onderstaande (ex post bepaalde) indexreeks voor terreinen (openingsbalans=100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Index grond berekend																		

¹⁸ De prijs van kwaliteit. Handreiking voor gemeentelijk grondprijsbeleid bij woningbouw, Den Haag, april 2006, te downloaden van www.vrom.nl

¹⁹ BTW wordt in het voorbeeld buiten beschouwing gelaten

²⁰ RIVM rapport 550016001/2003: De grondmarkt in gebruik. Een studie over de grondmarkt, ten behoeve van MNP-beleidsonderzoek en grondgebruiksmodellering; W.J. de Regt

Bijlage 4: Notitie Prof.dr. Arnoud Boot

Deze notitie wordt als apart bestand meegestuurd.

Bijlage 5: Notitie Prof. Martin Cave

Deze notitie wordt als apart bestand meegestuurd.

Bijlage 6: Analistenrapporten

Deze rapporten worden als apart bestand meegestuurd.

Bijlage 7: Notitie Prof. Spronk en Dr. Hallerbach

Deze notitie wordt als apart bestand meegestuurd.

Bijlage 8: Beroepschrift Local Access

Dit beroepschrift wordt als apart bestand meegestuurd.